

וַיִּקְדְּשֵׁהוּ: ׀ יב כִּבֵּד אֶת־אֲבִיךָ
 וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יְמֶיךָ עַל
 הָאָדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 לָךְ: ׀ ׀ הִנֵּה לֹא תִרְצֶח ׀ לֹא תִנְאַף

וַיִּקְדְּשֵׁהוּ: יב יִקְר יֵת אֲבִיךָ
 וְיֵת אִמְךָ בְּדִיל דִּיִּוְרָכוֹן
 יוֹמֶיךָ עַל אֲרַעא דִּיִּי אֱלֹהֶיךָ
 יְהֵב לָךְ: יב לֹא תִקְטוֹל
 נַפְשׁ: לֹא תִגְוֹף: לֹא
 תוֹלְדוֹת אַהֲרֹן כִּבֵּד אֶת אֲבִיךָ. שִׁבְחַ פֶּט.

①

שפתי חכמים

כצורחה משמע דמוזרחין אפילו לאפרושינהו והרב ביאר דין זה כפי שמיני גבי שרצים ובפרשת אחרי גבי דם וריש פרשת אמור גבי טומאת כהנים: ה עיין בפרשת בראשית ובפרשת בשלח: ו דק"ל דכל יר"ד הדברות לא תעשה הן חוץ מדבור כבר את אביך ל"פ דגם זו לא תעשה הוא דמכלל הן אחת שומע לאו. (רל"ס):

וקדשו ה בזמן שלא היה יורד נו: (יב) לַמַּעַן יֵאָרְכוּן יְמֶיךָ. אִם תִּכְבֵּד יֹאֲרִיכוּן וְאִם לֹא יִקְרָנוּ שְׂדֵנְרֵי תוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן הֵם נִדְרָשִׁים מִכֻּל הֵן לֹא ו מִכֻּל לֹא הֵן: (יג) לֹא תִנְאַף. אִין נִיאוֹף אִלֵּא בִּשְׂמַת אִישׁ שְׂנֵאֲמֵר מוֹת יוֹמֵת הַנוֹאֵף וְהַנוֹאֲפָת * וְאוֹמֵר הֵאֵשָׁה הַמִּנְאֲפָת תַּחַת אִישָׁה תִּקַּח אֵת זְרִים **:

אבן עזרא

(יב) כבד את אביך. כבר הזכרתי כי בחמשה דברים הראשונים. זכר השם ושם עם כלם ה' אלהיך: ומלת יאריכוך. פועל יוצא. כי הן יהיו סנה והעד למען תאריכו ימים והארכת ימים. בעבור המצוה שנתעשה נמלאת חמה מאריך ימים. ואמר ע"ה האדומה. כי כאשר ישמרו ישראל זאת המצוה לא יגלו ממנה. וכמוז אז ואם הקלו בך. והנה במצות כבוד אב שלא יעשו ההפך שיהיה מקלל או מקלה. ותייב מיתה על המקלל. כי השומעים ישמעו הקללה מפיו. ולא חייב כן על המקלה. כי המקלה יוכל לעשות גם כן נסתר על כן כוה הכי שיהיה במלת ארור ככל הכתובים שהם נסתר:

עליו שבע מצות בני נח, והוא הנקרא "גר אוכל נבלות" (ע"ז סד:). שאמר בו הכתוב (דברים יד כא) לגר אשר בשעריך תחננה ואכלה. ולכן לא היתה בו המצוה שיאמר "לא תעשה בו מלאכה האזרח והגר", אבל לנו יצוה שלא יעשה מלאכה לצרכינו כקטנים והבהמה, והוא בעצמו אין עליו זאת המצוה, ועושה מלאכה לעצמו בשבת. והכתוב שאמר (להלן כג יב) וינפש בן אמתך והגר, הוא גר צדק שנתיהד וחזר לתורתנו, שצוה אותו בשבת וכן בכל שאר המצות כאשר אמר תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם (במדבר טו טז), ולגר ולאזרח הארץ (שם ט יד):

(יג) לֹא תִרְצֶח. צדק או בלשונך להעיד עליו שקר להמיתו. או להיותך רכיל או לחת ענה רעה בזון שמדע שיהרג. או שנגלה לך סוד שמוכל להגילו מן המות אם תגלהו לו. ואם לא גלית. אחת כמו רוצח: לֹא תִנְאַף. רבים השנו כי אין ניאוף כי אם עם אשת איש.

(ס) שאמר (שם) למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר, צונו בשביתת כלם בשוה, שלא יעשו לנו, ויעשו כרצונם לעצמם, וכן יהיו העבד והגר הנזכרים בעשרת הדברות שוים, וחייבים בכל דין השבת כמונו, כמו שאמר (דברים ה יד) למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: יא. ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. אמר שיהיה יום השבת מבורך וקדוש, כי צוה בזכירה לברך אותו ולהדרו, וצוה בשביתה שיהיה לנו קדוש ולא נעשה בו מלאכה. ור"א אמר כי ברך ה' היום הזה וקדשו, שזימן אותו לקבל בו הנפש תוספת חכמה יותר מכל הימים. ודרך האמת כתבתיו (בבראשית ב) בפסוק ויכלו, ומשם תשכיל ותבין: כי ששת ימים עשה ה'. יחסר ביי"ת, אבל כי ששת ימים עשה ה' וביום השביעי שבת וינפש:

יב כבד את אביך. הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הכורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו מנחת ש'

(יג) תרצח. צד"י נקודה בפתח ואח"כ בקמץ:

מנין המצות למהר"ם חאניו ז"ל

צ"ע ב"ה בקמץ כ"ב - ②
 (בזמן צד"י ב"ב)
 (נרצחג)

[לג] (עשה יד) לכבוד אב ואם שנאמר כבד את אביך ואת אמך:
 [לד] (לאו כ) שלא להרוג נפש שנאמר לא תרצח:
 [לה] (לאו כא) שלא לבא על אשת איש שנאמר לא תנאף:

ס לא תגנב ס לא-תענה ברעך

תולדות אהרן לא תרצה לא תנאף לא תגנוב. שבת פט. לא תנאף. שבועות מז. לא תגנוב. סנהדרין פו. לא תענה. שם י:

09/06/2013

רש"י

נפשות אמרת דבר הלמד מענינו מה לא תרצה לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיחת צית דין אף

אבן עזרא

צעצור שמלאו אשר ינאף את אשת רעהו. כי מה טעם לומר זה אחר שאמר אשר ינאף את אשת איש. ואין פירושו כאשר חשבו. והנה למעלה כתוב אשר יקלל את אציו ואת אמו מות יומת אציו ואמו קלל דמיו זו. והטעם כי עבירה גדולה עשה שקלל אצותיו שהולידוהו וככה אשר ינאף את אשת רעהו. להודיע כי תועבה גדולה עשה שינאף את אשת רעהו והוא חייב להוציא לרעהו כמוהו ומלת נאף. כמו זנות. והנה כתוב ותנאף את האבן ואת העץ. ואין ראוי לפרסם התועבה הזאת. אמר ר' סעדי' הגאון כי הזנות על מעלות רבות. ואשר הוא במעלה הקלה משכב הבתולה והאלמנה ואשר למעלה ממנה משכב האיש עם אשתו כשהיא נדה כי לאמר ימים מעטים תהיה מותרת לו. ולמעלה מואת אשת איש כי יתכן שימות בעלה ותהיה מותרת לו. ולמעלה ממנה העובדת כוכבים שאיננה על תורת ישראל אם לא נתן לה זרע. כי יתכן שתתגייר וישאנה לאשה. רק אם נתן לה זרע עובד הוא עבודה זרה בעצמה. ולמעלה ממנה משכב זכור שאין לו זמן היתר לעולם. ולמעלה ממנה מה שהוא חוץ מהמין כמו אם ישכב האדם עם הבהמה. והגאון ידע איך החילוק. כי על כל העריות כרת נפרשת אחרי מות. והניח מזה החילוק האם והאחות והבת: לא תגנוב. משמע גנבה קחת ממון נסתר ויש גנב שהוא בן מות כמו גונב נפש מישראל בין שהוא נער קטן או נלעג לשון. והגנבה בממון בין בפניו בין שלא בפניו או שרמהו בחשבון או נמדה או במשקל. ואת המלה גם היא כוללת מי שיגנוב לב אחר. כאשר עשה אצלנו: לא תענה. שנים רבות חפשתי בלבי טעם זאת המלה לאמר עד שקר ולא אמר עדות שקר. ולפי דעתי עתה כי הוא מדבר עם עד שקר. כאילו כתב לא תענה אם אתה עד שקר ומשמע זאת המלה כטעם לא תכחשו ולא תשקרו. ומלאנו מלת ענות בצי"ת. כמו שקר ענה בלחיו. ובלא צי"ת כמו ישמע אל ויענס. והטעם יענה צם. וכמוהו וכאשר לא נגענוך. לא נגענו בך. ויש עד שקר שהוא בן מות. והוא שכתוב עליו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לחמיו:

לא תגנוב. בגונב נפשות הכתוב מדבר. לא תגנוב בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב

רמב"ן

בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה טז) כאשר צויתך בכבודי כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך. ולא פירש הכתוב הכבוד, שהוא נלמד מן הכבוד הנאמר למעלה באב הראשון יתברך, שיודה בו שהוא אביו, ולא יכפור בו לאמר על אדם אחר שהוא אביו, ולא יעבדנו כבן לירושתו, או לענין אחר שיצפה ממנו, ולא ישא שם אביו וישבע בחיי אביו לשוא ולשקר. ויכנסו בכלל הכבוד דברים אחרים, כי בכל כבודו נצטוונו, ומפורשים הם בדברי רבותינו (קדושין לא:), וכבר אמרו (שם ל:): שהוקש כבודו לכבוד המקום:

וכאשר המצוה הזאת היא בתחוננים, כן נתן שכרה באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו. ועל דעת רבותינו (קידושין לט:): ענין הכתוב למען יאריכון ימך ועל האדמה, יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותינו ארוכים, כי ימלא השם ימינו בעולם הזה, ויהיו ארוכים בעולם הבא שכלו ארוך, ותהיה ישיבתנו לעד על האדמה הטובה שיתן לנו, ובמשנה תורה (דברים ה טז) פירש למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך על האדמה, והנה הם שתי הבטחות:

ת. לא תרצה. לא תנאף. לא תגנב. אמר, הנה צויתך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה, ולכבוד האבות בעבור שהם משתתפים ביצירה, אם כן השמר פן תחבל מעשה ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה, ולא תנאף אשת רעך, כי תחבל ענין כבוד האבות לכפור באמת ולהודות בשקר, כי לא ידעו את אביהם ויתנו כבודם לאחר, כאשר יעשו עובדי ע"ז אומרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב כז), ולא ידעו אביהם שבראם מאין. ואחר כך הזהיר לא תגנוב נפש, כי הוא כמו כן גורם כזאת. וכן סדר המצות בחומרן ועונשן כך הוא, אחר ע"ז שפיכות דמים, ואחרי כן גלוי עריות ואחר כך הזהיר גנבת נפש ועדות שקר וגזל. ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו. והנה השלים כל מה שאדם חייב בשל חברו.

במשפט מן המשפטים אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו שלו ישלם מה שעליו: 1- ואמר ר"א (בהקדמה לעשרת הדברות) כי אתו הכתוב דרך ארץ לאמר תחלה בית רעך, כי המשכיל יקדים להיות

מנין המצות למהר"ם חאניו ז"ל

[10] (ולא כז) שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב:

עַד שֶׁקָרַם יָד לֹא תִחְמַד בֵּית
 רֵעֶךָ לֹא תִחְמַד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ
 וְעַבְדֵּךָ וְאִמְתֵּךָ וְתוֹרֵיךָ
 וְחִמְרֵיךָ וְכָל דֵּי לְחִבְרֶךָ:

תולדות אהרן לא תחמוד. ב"מ ה:

רמב"ן

לו בית ואחרי כן יקח אשה להביאה אל ביתו, ואחרי כן יקנה עבד ואמה. ובמשנה תורה הזכיר האשה תחלה, כי הבחורים יתאוו לשאת אשה תחלה. או שחמדת האשה האיסור הגדול שבהם. והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבוד את אביך כבוד האל, כי לכבוד הבורא צוה לכבוד האב המשתתף ביצירה, ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו:

והנה הזכיר בקצת הדברות גמולם, ובקצתם לא הזכיר, כי בדבור השני אל קנא, בשלישי כי לא ינקה, בחמישי למען יאריכון, ולא הזכיר באחרים עונש או שכר. והיה זה, כי החמשה דברים האחרונים טובת האדם הם, והנה שכרו אתו ופעולתו לפניו. אבל בע"ז צריך אזהרת עונש לחומר הגדול שבו, והוא לכבוד הבורא:

והנראה אלי כי אמר אל קנא, על לא יהיה לך, ואמר ועושה חסד, על אנכי, כי העונש יבא על מצות לא תעשה, והשכר על מצות עשה. וקבלת מלכות האל ואזהרת עבודת זולתו ענין אחד, והשלים הדבר ואחר כך הזהיר על העובר, והבטיח בשכר על

הם כנגד תשעה מספרים שהם עיקרי כל מספר. וככה אלה התשעה דברים. והנה הדבור הראשון שאינו ממספר התשעה. שהוא כנגד כבוד השם הנכבד המדבר. כאשר הוא האחד במספר העשרה. והנה הדבור השני שהוא לא יהיה לך הוא כנגד הגלגל העליון שהוא מוליך כל הגלגלים. היפך תנועתו ממזרח למערב בעשרים וארבע שעות. ואמר כנגדו אלהים אחרים להודיע כי ככה השם ירוזון הגלגלים ורצים השנוהו שהוא הצורח בעבור שאינו גוף. והדבור השלישי שהוא לא תשא כנגד גלגל המזלות ששם כל צבא השמים. חוץ מהמשרמים השבעה והנה הגוף הנכבד מקיף כל הגופות ולורחם שהם שמונה וארבעים. ונראה כח השם לעין. יש מקומות בגלגל הזה שיש שם כוכבים רצים ומקומות אין כוכב בהם ואין יכולת באלים לדעת זה הסוד. ורצים חמסי חכמה השנו כי לשוא נבראו אלה הנורות על זאת המתכונת. והדבור הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבת. כי חמסי הנסיון אומרים כי לכל אחד מהמשרמים

אבי עזר

(ד) לא תחמוד וגו'. ולדעתי נראה נצויו לא תחמוד וכן לא תחמדי אשה בנים וצאצאים בנסוהו. כמו מוכיח חכם על אחוץ שומעת. מזהיר מחלה הפרטים ואחר כן כולל בסוף ענין אחד הכולל כל הפרטים וכשנשמר מהכלל אשר מזהיר בסוף נשמר מכל הפרטים. כי ידוע דעיקר ורוב עניות בנים מתמוד ממון או תמוד זנות וטרס עונר עבירה חומד בלבו תכלית ממון המגיע ממנה. כמו עדות שוא ושקר ושבעת שקר ועשות מלאכה בשבת ורעות. וכן מחמת חמדת ממון פוגע בכבוד יולדיו. ולפעמים עובד ע"ז למצוא חן בעיני העובדים לפרנס אותו. חז כולל כל השמיעות כולו אשר נכללים בו פרטי הדברות לא תחמוד אשת רעך. ואף שהוא פועל עומד בעצמו ולא שייך בו אזהרה. אולם הכתוב הזהיר להקפיד עליו בעניות ידועות ונכסמים ידועים ביראה ובמוסר למען כל יבוא חמדה ותאוה בלבו כלל:

מנין המצות למהר"ם האגוז ז"ל

[לז] (לאו כג) שלא להעיד שקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר:
 [לח] (לאו כד) שלא לחמוד דבר של חברו שנאמר לא תחמוד:

אבן עזרא

(יד) לא תחמוד. אנשים רבים יתממו על זאת המצוה. איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו. ועתה אמן לך משל. דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה צמ מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכח עמה. כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים. ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו אע"פ שהיא יפה. כי הרגילותו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימלאנו אדם בעבור חמדתו ודעתו. רק כאשר חלק לו השם. ואמר קהלת (לאשר) ולאדם שלא עמל בו ימנו חלקו. ואמרו חכמים בני חיי ומזוני לאו זכותא תליא מלשא אלא צמולא. ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יומר היא נשגבה בעיניו מצמ מלך בלבו הכפרי על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוה דבר שאינו שלו. כי ידע שהשם לא רצה לתת לו. לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו. על כן יצטח בצוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו. והנה נשלים פירוש עשרת הדברים. אמר אחד מחכמי ההג"ה שאינו כי תשעה גלגלים

הם כנגד תשעה מספרים שהם עיקרי כל מספר. וככה אלה התשעה דברים. והנה הדבור הראשון שאינו ממספר התשעה. שהוא כנגד כבוד השם הנכבד המדבר. כאשר הוא האחד במספר העשרה. והנה הדבור השני שהוא לא יהיה לך הוא כנגד הגלגל העליון שהוא מוליך כל הגלגלים. היפך תנועתו ממזרח למערב בעשרים וארבע שעות. ואמר כנגדו אלהים אחרים להודיע כי ככה השם ירוזון הגלגלים ורצים השנוהו שהוא הצורח בעבור שאינו גוף. והדבור השלישי שהוא לא תשא כנגד גלגל המזלות ששם כל צבא השמים. חוץ מהמשרמים השבעה והנה הגוף הנכבד מקיף כל הגופות ולורחם שהם שמונה וארבעים. ונראה כח השם לעין. יש מקומות בגלגל הזה שיש שם כוכבים רצים ומקומות אין כוכב בהם ואין יכולת באלים לדעת זה הסוד. ורצים חמסי חכמה השנו כי לשוא נבראו אלה הנורות על זאת המתכונת. והדבור הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבת. כי חמסי הנסיון אומרים כי לכל אחד מהמשרמים

4

לֹא-תֵשָׂא פְּנֵי-דָל וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצַדֵּק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ: ִשׁ לֹא- תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד

תִּסַּב אִפִּי מִסִּפְנָא וְלֹא
תִּהְדָּר אִפִּי רַבָּא בְּקִשְׁטָא
תִּדְיִינִיה לְחִבְרָךְ: ִשׁ לֹא
תִּיכּוֹל קוֹרְצִין בְּעַמְךָ לֹא
תוֹלְדוֹת אַחֲרָן בְּצַדֵּק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ.
טַהֲרִיךְ ג. לֵב: שְׁבוּעוֹת ל. לֹא תִלְךָ רֵכִיל.
כְּתוּבוֹת מו. טַהֲרִיךְ ל. לֹא.

שפתי חכמים

רש"י בבבא קמא (דף ק"ג) בעלילות והוא כמו עוקב לשון ויעקבי זה פעמים כי פ"א מתחלף בבי"ת כדבסמוך בפירוש רש"י בעצמו: ע וגם התועבה קרויה שנאווי שנאמר כי כל תועבת ה' אשר שנא בפרשת ראה: פ דאם לא כן מאי לא תשא פני דל אטו הני לאו בכלל לא תעשו עול במשפט: ז רוצה לומר דוקא כשהוא חבירך תדין אותו לכף זכות אבל אם הוא רשע הוי דין אותו לחובה ועיין בפירוש הרמב"ם פרק קמא דמסכת אבות: ק רוצה לומר שיש בקצת האזהרות שמוצאייהן בשפה וקצתן בלשון וקצתן בגרון:

רש"י

ותועבה. שהעול קרוי תועבה שנאמר כי תועבת ה' כל עושה עול" ע והתועבה קרויה שקץ ומרס שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית מרס כמוהו שקץ תשקלנו וגו' ז: לֹא תֵשָׂא פְּנֵי דָל. שלא תאמר עני הוא זה פ והעשיר חייב לפרנסו אזכנו דדין ונמנל מתפרנס בנקיות: וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי גָדוֹל. שלא תאמר עשיר

הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביינו וארצה צנשתו עונש יש צדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפט עמיתך. ד"ל הו דן את חבירך צ לכף זכות: (ש) לֹא תִלְךָ רֵכִיל. אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לה"ר הולכים צנמי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיימנט בלע"ז. ורצה לדברי שלא מלינו רכילות שאינו כחוב בלשון הליכה לא תלך רכיל. הולכי רכיל נחושם וצרולי, ושאר לה"ר אין כחוב צו הליכה מלשני בסקר רעהו" לשון רמיהי לשון מדצרת גדולות: לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכ"ף נחלפה צגימ"ל שכל האזהרות שמוצאייהם ממקום אחד ק מתחלפות זו צו צי"ת צפ"ל וגימ"ל צכ"ף וקו"ף ונו"ן בלמ"ד וזי"ן בלד"י וכן וירגל בעצדך רגל במרמה לאמר עלי רעה" וכן לא רגל על לשוני וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר צשמים אדברים בה בשם ל גימ"ל דירסיהו תתהליט קא ושם קכ זשם יב. תתהליט ט תתהליט טו

רמב"ן

טו. לֹא תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמְךָ. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית ריעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק, נקראים הולכי רכיל, הולכי רגילה וכו'. וכן תרגם אונקלוס, לא תיכול קורצין, אכלו קרציהון דיהודאי (וינאל ג ח), אכלו קורצא בי מלכא (כ"מ פו). נראה בעיני, שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת, ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו (משלי ו יג), שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים, כל זה לשון הרב:

אבן עזרא

פני גדול. נממן כנרילי: (טו) רכיל. כמו רכולתך מכל אנקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעמיק יקנה מזה ומכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה:

ואין כמה שפירש בתרגום הזה טעם או ריח, כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו שיאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת, גם המלשין עבד אל אדוניו לא יבטיחנו הארון שישמע אליו, ומה טעם לאכילה הזאת. ונבוכדנאצר בהודאת [בהוראת] הצדיקים עשה מה שעשה, לא האכילם למלשינים ולא נשבע להם, וגם לא האמין להם אבל שאל הצדא שדרך מישך וגו' (וינאל ג ח), וצוה שישתחוו מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעברו. ודירוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש, וכתוב בהן די אכלו קרצוהי די דניאל. ואפילו אם אמת הרבר שיעשה כן בזמנים ההם, אחר שהכתוב אמר "לא תלך רכיל בעמך" למה יזכיר אונקלוס מנהג השטות ההוא ואין לאזהרה ענין בו:

מנין המצות לסחרים האגוז ויל

[רלד] (ללו קלט) שלא לכבד לאי מבעלי הדין כשעה שעומדין בדין ואפ"י לגדול ונשוא פנים שראוי לכבוד שנא' ולא תהדר פני גדול:
[רלה] (עשה ז) להשוות בעלי הדין ככל הדברים ולדון ביניהם הדין תורה כמו שידע בו ואם יעשה פשרה שיש בה שלום מה טוב לו כמו שנאמר בצדק תשפוט עמיתך:
[רלו] (ללו קלט) שלא להגיד לחבירו דברים הרעים ששכנגדו דבר עליו שלא בפניו שנאמר לא תלך רכיל בעמך:

5

תקום על דמא דחברך
אנא יי: י לא תשני ית
אחוד בלבך אוכחא תוכח
ית חברך ולא תקבל על

על-דם רעך אני יהוה: לא
תשנא את-אחיק בלבבך הוכח
תוכיח את-עמיתך ולא-תשא

תולדות אהרן לא תעמוד על דם רעך.
סנהדרין עג. לא תשנא. פסחים קיג: נדרים
סה: סוטה ג. ערכך טז: הוכח תוכיח. מציעא לא.

רש"י

שפתי חכמים

להתקטט זהם הנשים על שם שמחור תמיד בעירות
נקרא רוכל לשון רוגל ותרגומו לא מיכול קורצין כמו ואכלו קרציהון די יהודאי. אכל זיה קורנא זי מלכא. ונראה
בעיני שהיה משפטם לאכול צצית המקבל דצריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ומעמידים על
האמת ואומה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רמל לקרוץ בעיניהם ולרמוז
דברי רכילותם שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמד על דם רעך. לראות צמיחתו ואתה יכול להצילו כגון
טובע צנהר וזיה או לסטים צאים עליו: אני ה'. נאמן לשלם ר שכר ונאמן ש להפרע:
אזניאלג במשלי ו גח"כ

אבן עזרא

רמב"ן

לא תעמד על דם רעך. שלא יתחנר עם אנשי דמים
ידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשנות ודואג
האלדומי לעד: וטעם אני ה'. רואה מה שאמה עושה
צמרת:
(ח) לא תשנא את אחיך. הפך והאצת לרעך והנה
אלה המלות כולם נעושות בלז ובהשמרם ישנו
צאריך כי על שנאת חנם חרצ צית שני: הוכח תוכיח.
שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו
חטא כי עונש יהיה לך בעצורו:

אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון
השמעת קול, והוא מורגל בדברי חכמים (ב"ב
ה.), ועיזא לאו אכלויי מכלו ליה ולא גברא בעי
לאכלויי, ותרגום יונתן קרא בגרון (ישעיה נח א), אכלי,
ושרק לו מקצה הארץ (שם ה כו), ויכלי ליה, וינהום
עליו כנהמת ים (שם שם ל), ויכלי עליהון, וכן במקומות
רבים. והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו
בלא חתוך מלות, ולכן יאמר כן בצועק לעזים הנכנסות
בשדה ויתרגם כן השורק והגוהם והצועק. ודרך
הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם
ויקצרו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן, על כן נקראים אוכלי קורצין, נוהמים
ברמזים:

ואונקלוס תרגם רכילות ענינו, וכן שמו בלשון הארמית, ולא חשש לפרש לשון הכתוב וכן דרכו תמיד, כי
להבין הענין הוא מתכוין. אבל בלשון הקודש היו קורין אותם "הולכי רכיל", מן אבקת רוכל
(שה"ש ג ו), רכלתך (יחזקאל כו יב), כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות אחרים
בכאן ובכאן, כמו שמזכירין חכמים (מעשרות פ"ב מ"ג) רוכלין המחזירין בעיירות. וזה טעם "בעמך", כי הוא
הולך ברבים. ולהבדיל בין שניהם, היה שם זה "רוכל" פועל, ושם זה "רכיל" שם תואר בעצמו כמו סרים
נויר, ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב:

אבי עזר

לא תשנא את אחיך. הנה שנה הכ' צאהנה רעך ונשנאה אחיך כי שניהם מורים על הוראה אחת צשינו ל' כי ידוע שאחיה וריעות יחדיו
נדבקו והזהיר צמורה צב' לשונות גמורים על הוראה אחת למען חזק הענין. וע' בפסוק וכשלו איש צאחיו:
(ח) בפסוק הוכח תוכיח ונו. ומה נעמו דברי איוב צאתרו האנוש מאלוה ידק כדרך האומרים אם ה' יצא משמים להוכיח על פניך רק
מני' לאנשי' להוכיחם זה לזה. ואם מעושהו יעהר נצר. על דרך זה הארכמי דצברי' נכנדים צחקירו' שונות צזה הענין ואין כלן מקומם:

מנין המצות למהר"ם האגוז ז"ל

(ל'ו) (לאו קמ) שלא להמנע מלהציל נפש מישראל כשנרא' אותו בסכנה ויש בידינו להצילו בשום צד שנא' לא תעמוד על דם
רעך:
(ל'ח) (לאו קמא) שלא לשנא את אחד מאחיו שנאה הכבושה בלב שני' לא תשנא את אחיך בלבבך:
(ל'ט) (עשה לא) להוכיח אפי' מאה פעמים ואפי' קטן לגדול שנראה בו שאינו מתגדל כשורה בין בדברים שבין אדם לחבירו
ומכ"ש בדברים שבין אדם למקום שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך:

הלכות כוונתו חלל לאשמועין דיחידה הוא. ומ"ש וכל אדם בחזקת שלם והסורגו נהרג וכו'. נראה שלמד כן מדתני בספ"ק דמכות (דף 11.) ר"ע ור"ע אומרים חילו היינו כסנהדרין לא נהרג אדם מעולם ומפרש גמ' דהוה שילי עדים לחיים ערפייה הרג או שלם ומשמע דליה הלכא כוונתיה דמקיים בה ר"ג אומר אף הם מרצים שופכי דמים נישאל:

מ אדם מריפה שהרג את הנפש שהרג וכו' עד אינה עדות. מימרה דרבה נפ' הנשפטים (דף ע"ח.) י אחד ההורג את ישראל וכו'. נמלימה וכו' יכה אש את עבדו אף עבדו ושפתו ככלל שנאמר * (והמית אש או אשה) והי הכחוש מולאו מכללו להקל עליו אשה ידון כיום או יומים לכך נאמרה פרשה זו וילוף ההם מקלם דעבד כעני הכחוש מדבר ואימיה כספרי כמו שכתוב בסמוך. ומה שכתב ואם הרג בשגגה גולה. נמלימה כפרק ב' דמכות (דף ט'):

ישראל שהרג גר תושב וכו'. נמלימה וכו' יוד אש על רעהו רעהו להוציא את אחרים ומשמע לרצונו דגר תושב ככלל אחרים כמו שהוא לענין גלות כמו שיבאר. אפי' בן עקיבא אומר קודם ממן מורה היינו מוזהרים על שפירוש דמים לאמר ממן מורה שהוחמרו הוקלו בלמה אמרו פטור מדיני ב"ד ודינם מקור לשמים. והוה שכתב רבינו אינו נהרג עליו כד' כלומר חלל בדיני שמים סיב. ומ"ש ואחד ההורג את עבד אחרים או ההורג את עבדו וכו'. נספרי פרשת מקשי על פסוק את כשנאה יהדפנו משמע דמכה עבד אחרים דינו שזה למכה ישראל ומ"ש שהעבד קיבל עליו * י"ל ומכ אש ומת

מלוא ונוסף על נחלת ה' נא רצונו ליקח עמם למה היינים על העבד ולא על גר תושב מפני שהעבד קבל עליו מלוא ישראל ונוסף על נחלת ה' שהם ישראל משפ"כ נגר תושב: **יב מה בין עבדו לעבד אחרים וכו' שנאמר לא יוקם כי כספו הוא ומהו יום או יומים. נמלימה:**

בית דין ממיטין אותו: הן ההורג את המריפה אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק הרי זה פטור מדיני אדם. וכל אדם בחזקת שלם והורגו נהרג עד שיוודע בודאי שזה מריפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר: מן אדם מריפה שהרג את הנפש נהרג שנאמר ובערת הרע מקרבך. והוא שיהורג בפני בית דין אבל בפני עדים פטור שמא יזמנו ואם הזמנו אינן נהרגין שהרי לא זמנו אלא להורג מריפה וכל עדות שאינה ראוי להומה אינה עדות בדיני נפשות: י אחד ההורג את ישראל * או ההורג עבד כעני הרי זה נהרג עליו. ואם הרג בשגגה גולה: * בראשונה מי שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבית דין שנאמר וכו' יוד אש על רעהו. ואין צריך לומר שאינו נהרג על העובד כוכבים. ואחד ההורג את עבד אחרים או ההורג עבדו הרי זה נהרג עליו שהעבד קבל עליו מצוח ונוסף על נחלת ה': יב מה בין עבדו לעבד אחרים. שעבדו יש לו רשות להכותו לפיכך אם הכהו הכאה שיש בה כדי להמית ונפשה למות ועמד עשרים וארבע שעות ואחר כך מת לא היה נהרג עליו אע"פ שמת מחמת המכה שנאמר לא יוקם כי כספו הוא. ומהו יום או יומים יום שהוא כיומים

מן המוכר עבדו ופסק עמו שישמשנו ל' יום עד סוף הפרק. כפרק המובל (דף 1.) פלוגמא דמנאי ופסק כר' אליעזר משום דמפרשי אמוראי עעמיה ונמלימה הא דר"א נספ' רבי יצחק בלי שום פלוגמא:

פ"ג א המכה את חברו בודון וכו' אומרים דבר שהכהו בו וסקרום שהכהו עליו וכו'. נספרי יב' מטעין: ב וב"ש כשם שאומרים החפץ שהכה בו וכו' כך אומרים בה ההכאה:

ד בלי ברזל לא נתנה בו תורה שיעור וכו'. נפ' הנשרפין (דף ע"ו): אמר שמואל מפני מה לא נאמר יד כדכרל שהכרל נמית ככל שהוא וכו' וה"מ דכריה מיכה ופירוש כס"י לא נאמרה יד כדכרל כמו שנאמרה כדכרל יד ככלי עץ יד משמע שיש בה מלא אחיזה דבעינן שיעורא חלל כדכרל כמין ואם ככלי ברזל הכהו. דכריה מיכה פנוט"ע בלגו חלל הכהו לאורכו דרך הכאה שיעורא צעין:

ה המכה את חברו בלא כלי והמיתו וכו'. הכי משמע כפרק הנשרפין (דף ע"ח:) נמלימה דמתכין להכותו על ממנו ולא היה זה כדי להמית על ממנו וכו' נסתון להכות את הגדול ולא היה כדי להמית את הגדול:

ז וכן הרוחף את חברו מראש הגג וכו': חלל

שהוא מעת לעת: יג אבל המכה עבד שאינו שלו. אפילו מת לאחר כמה ימים מחמת המכה הואיל והכהו כדי להמית הרי זה נהרג עליו כשאר בני חורין: יד יראה לי [נ]שהמכה את עבדו בסכין וסייף או באבן ואגרופ וכווצא בהן ואמרותו למיתה ומת אינו בדין יום או יומים אלא אפילו מת לאחר שנה נהרג עליו. לכך נאמר בשבט שלא נתנה תורה רשות להכותו אלא בשבט ומקל ורצועה וכווצא בהן ולא בהכאת רציחה: מן המוכר עבדו ופסק עמו שישמשנו שלשים יום והכהו אחד מהן בתוך השלשים יום והמיתו. הרי זה נהרג עליו ואינו בדין [ג] יומים או יומים. הראשון לפי שאינו כספו המיוחד לו. והשני לפי שאינו עדין תחתיו: מן וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין ועבד של שני שותפין אינן בדין יום או יומים. שהרי אינו לאחר מהן כספו המיוחד לו ולפיכך נהרג עליו כשאר העם:

פרק שלישי

א המכה את חברו בודון באבן או בעץ והמיתו. אומדין דבר שהכהו בו ומקום שהכה עליו. אם ראוי אותו חפץ להמית באבן זה או אינו ראוי. שנאמר באבן יד אשר ימות בה הכהו או בכלי עץ אשר ימות בו הכהו. עד שיהיה בו כדי להמית. ואינו דומה מכהו על לבו למכהו על ירכו: ב הואיל ונאמר אשר ימות בה מכאן שאומדין מקום המכה. וכשם שאומדין החפץ שהכה בו ומקום המכה. כך אומדין כח ההכאה שנאמר באבן יד מכאן שמשערין את היד. אינו דומה זורק אבן בחבירו בריחוק שתי אמות לזורק בו בריחוק עשר שביריחוק עשר כחה יתר. ואינו דומה זורק בריחוק עשר לזורק בריחוק מאה שביריחוק המקום ביותר יתמעט כח ההכאה: ג וכן משערין המכה עצמה ומשערין כח ההורג וכח הנהרג. אם הוא גדול או קטן או חזק או חלש או בריא או חולה וכן כל כיוצא בזה. שנאמר אשר ימות בה מיתתו של זה משערין כל סבותיה: ד כלי ברזל לא נתנה בה תורה שיעור. שנאמר ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא ואפילו ימחמו. והוא שיהיה לו חוד כמו מחט או שפוד או סכין וכיוצא בהן. אבל אם הכהו בעשת של ברזל וכיוצא בה אומדין אותה כדרך שאומדין העץ או האבן: ה המכה את חברו בלא כלי והמיתו. כגון שהכהו בידו או ברגלו או נגפו בראשו והמיתו משערין כח המכה וכח הנהרג ומקום המכה. אינו דומה דוחף חברו באצבעו לכועס בו ברגלו בכל כחו. ואינו דומה מכהו על לבו למכהו על מתניו. ואינו דומה חלש המכה את הבריא החזק לבריא חזק המכה חלש או חולה: ו ומנין שמשערין בכל אלו שנאמר או באיבה הכהו בידו וימות מות יומת המכה. אף על פי שנאמר בידו הצריך הכתוב להיות ההכאה באיבה מכלל שמשערין כח ההכאה: ז וכן הרוחף את חברו מראש הגג ונפל ומת משערין גובה המקום שהפילו מעליו וכח הנוחף. שאינו דומה בן יומנו שנפל לגדול שנפל. ומנין [נ] שמשערין גובה המקום. שנאמר

א סמ"ג לזון סי' קס"ג: ב סמ"ג ע"ג: ג סמ"ג ע"ג:

משנה למלך

למרים שהגבוהו כמו שפילר הרב הממכר כפי' דלעומי דרך הרבים דף ל"א ע"ד: האפקיקורוס

הנהרות מיימוניות

יד [ג] וכן ס"ה משבו: פון [ג] כ"א דאמר שניהם אינם בדין יום או יומים דרבה פירש מעמא התם וכן אמימר דאמר כ"א ודלא כר' יהודה ודלא כר"מ ע"ש: ז [ב] וכן ס"ה משבו: הכתמים

מדל עזו

פ"ג א ב המכה חברו בודון כו' עד שאומדים מקום המכה. כסנהדרין פי' הנשרפין (דף ע"ט) ונספרי פי' מטעין: ב ד כשם שאומדין החפץ כו' עד האבן או הפע. כסנהדרין פי' הנשרפין (דף ע"ט) ונספרי פי' מטעין: ה המכה את חברו בלא כלי כו' עד חלל או מולו. כספרי פי' מטעין: ז ומנין שמשערין בכל אלו כו' עד מלך שזמרו כדור לענין טהמה. כספרי פרשת מקשי והאמירה פלג

מ אדם מריפה שהרג את הנפש על דיני נפשות. כסנהדרין פרק ההורג את ישראל עד ונוסף על נחלת ה'. נספרי פי' לחף ופי' שופטים וטועים ונסנהדרין פי' הנמקין (דף ט"ו) יב יד מזה בין עבדו כו' כשאר בני חורין וראה לי שהמכה עבדו עד כלא הכאה לתימה. כן משמע כספרי פרשת מטעין: מן המוכר את עבדו ופסק עמו כו' עד סוף הפרק. נמלימה כפרק המובל (דף ט'):

ח אחד המכה את חברו וכו'. נספרי פרשת מקטע על פסוק ולא נאמן אשר ימות זה הכהו:

ז הדרוחף את חברו וכו' וכן אם כבש עליו וכו'. משנה וגמ' פ' הנשרפין (דף ע"ו): ומ"ש וה"ה למניח ידו על פי חבירו ותוטמו וכו'. ומ"ש או שכפמו

והניחו בנמה או כזנה עד שמת. מיימרל דרכא דפרק הנשרפין (דף ע"ו). ומ"ש או שנה עליו נמוס וכו'. נראה שפירש רבינו שזה כולל מה שאמרנו שם או כזנה לרבות המנמס או שזה נלמד מדין הכניסו לבית שיש דלימיה הסם וכמו רבינו בסמוך אע"פ דהסם בעיניו שהדליק עליו אם הכי הסם שאני שסיה פתח לבימא דשישא אכל אל כנה לפני הספסא של ביתא דשישא אע"פ דלא דלתיק ביה שרגא חייב ומ"ש אכל הכופת אם חבירו והניחו ברעב עד שמת או שכפמו והניחו במקום סקוף החמה או הלנה לכא שם וכו' מיימרל דרכא שם:

י זמ"ש או שכפח עליו גניית או שפרע עליו גניית וכו' ופירש רש"י ומה שכלל או שפרע עליו את המעוה והוא יאן וננקה שם הלנה פטור שהורג כל לאמר וכן [ע"כ]. ופסק להקל דביני נפשות ומ"מ יש לתמוה מה בין כפה זה למה שכנה לעיל בסמוך שאם כנה עליו מקום עד שרעב ממנו הרוח חייב וכו' ומה שכלל או שהזנה עליו מקום מכל לדדיו קודם שיקמה הכותל האחרון כבר נתמעט הרוח ונשקטם הכותל הרביעי או כלל הרוח ונתרכה ההכל שהניחו ולפיכך חייב משא"כ כשכפה עליו גניית וכו'. ומה שכנה או שהשיך עליו את הנחש. שם כשנשנה שיקה זו את הכלב שיקה זו את הנחש פטור השיך זו את הנחש ר' יהודה ממייד ותכמים פוטריין ובגמ' (דף ע"ח). לדברי ר' יוחנן אריס נחש מעטמו הוא מקיל לפיכך נחש כשקילה והמיניו פטור ופירש רש"י מפיכך נחש מקיל כשנשנה וכשהשיכו זה עדיין לא היה בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא אע"פ שידע שקופו להקיל מיהו לאו מכוח מייח:

יא זמ"ש וכן הרוחף את חברו בכור וכו'. מיימרל דרכא שם (דף ע"ו):

יב הזורק צרור בכוחל וכו' וכן אלו שמשחקין בכדור וכו'. מיימרל וביימא שם:

יג זרק אבן למעלה והלכה וכו'. מיימרל חייב הכופת את חברו והניחו

לרע פפא שם: הכופת את חברו והניחו במקום וכו'. גם זה מיימרל דרכא פפא שם:

פ"ד א המתכוין להרוג את זה והרג את זה וכו'. נפרק הנשרפין (דף ע"ט). נתכוון להרוג את זה והרג את זה וכו' פטור מאי טעמא דר"ש אמר קרא וארע לו וקס עליו עד שימכוין לו ורענן אמרי דבי ר' ינאי פטור לזורק אבן

ואם בשנאה יהרפנו. ויראה לי אשכל מקום שאין בגובהו עשרה טפחים אין בו כדי להמית כמו שאמרנו בכור לענין בהמה: ח אחד המכה את חברו באבן או בעץ. או שהכהו בגוש עפר או בגוש מלח וגפרית או במל מלא עפר או צרורות ואפילו בפלח דביילה. שנאמר אשר ימות בה כל שהוא ראוי להמית והכבוד הוא שממית: ז הדרוחף את חברו לחוך המים או לתוך האש אומדין אותו אם יכול לעלות משם פטור ממיחת בית דין ואם לאו חייב. וכן אם כבש עליו [בתוך המים או] בתוך האש עד שלא נשאר בו כח לעלות ומת חייב. אע"פ שאינו הוא הרוחף בחחילה. והוא הדין למניח ידו על פי חבירו וחוטמו עד שהניחו מפרפר ואינו יכול לחיות. או שכפתו והניחו בצנה או בחמה עד שמת. או שבנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח. או שהכניסו למערה או לבית ועישן עליו עד שמת. או שהכניסו לבית של שיש והדליק עליו נר עד שהמיתו ההבל בכל אלו נהרג עליו שזה כמו שחנקו בידו: י אבל הכופת את חברו והניחו ברעב עד שמת. או שכפתו והניחו במקום שסוף הצנה או החמה לכוא לשם ובאה והמיתו. או שכפה עליו גניית. או שפרע עליו את המעוה. או שהשיך עליו את הנחש. ואין צריך לומר אם שסה בו כלב או נחש. בכל אלו אין ממיחין אותו והרי הוא רוצח. ודורש דמים דורש ממנו דם: יא וכן הרוחף חברו בכור והיה שם סולם שיכול לעלות עליו. או שזרק בו חץ והיה תרים בידו להגן עליו ובא אחר וסלק את הסולם והסיר את התרים. שניהן אין נהרגין בבית דין. אפילו היה הרוחף עצמו הוא שחוד וסלק הסולם

פטור ממיחת בית דין ונדרש ממנו דם: יב הזורק צרור בכוחל האבן לאחוריה והרגה חייב מיתת בית דין שמכחו היא באה. וכן אלו שמשחקין בכדור שהתרו בהן והרגו. בחוך ארבע אמות פטורין. חוץ לארבע אמות אפילו לסוף מאה אמה חייבין. והוא שיש בה כדי להמית כמו שביארנו: יג זרק אבן למעלה והלכה לצדדין והרגה במקום שאינו יכול לברוח והציף עליו מים ומת הרי זה נהרג עליו. והוא שימות מכח ראשון הבא ממעשיו: L

פרק רביעי

א המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיחת בית דין ומן התשלומין ומן הגלות. לפי שאין ערי מקלט קולטות אותו כמו שיחבאר. לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל והרג אחד מהן פטור ממיחת בית דין: א סמ"ג לאין קס"ג בשם רבינו: ב עין סמ"ג שם שפוסק הלכה כרנן:

מגדל עז

פירק י"ג להלכות נזקי ממון: ח אחד המכה את חברו כו' והכונה הוא שמומיה. נספרי פרק מסעי: ז יב הרוחף את חברו לתוך המים עד כדי להמית כמו שביארנו. נספרי פרק הנשרפין (דף ע"ו) ונספרי פרשת מקטע והביאור שזה הפרק: יג זרק אבן למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב. נספרי פרק הנשרפין (דף ע"ו): הכופת את חברו כו' על סוף הפרק. שם נספרי דרין פ"ק דחולין (דף ע"ו): פ"ד א המתכוין להרוג את זה וכו' עד כמו שביארנו: כתב הראב"ד ו"ל כר"ש הוא זה ואין הלכה כר"ש עכ"ל: ואני אומר חשב הראב"ד ו"ל בנשואה כי ר"מ ו"ל פסק זה הפסק מכה היסא סוגיא דכ"ק פרק שור שנגח ד' וה' מגדל תמאי דשור שהיה מתחכן כו' דתמאי (דף מ"ד): ר"ש אומר אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ואמרינן מאי טעמיה דר"ש דלאמר קרא השור יסקל וגם עליו יומת כמימת הבעלים כך מימת השור מה בעלים עד דמתכוין ליה עף שור ומי עד דמתכוין ליה ותיילינן ובעלים גופיהו מגלן ומסדרינן דלאמר קרא וארע לו וקס עליו ממיחת כו' ע"כ והיה קושיא גופה אמת כשהדין פ' כל הנשרפין (דף ע"ט) אמת כלום גמרא תמאי דנתכוין להרוג את הבהמה כו' ותמה עליו שפסק הלכה כרבי שמעון שאין הלכה כר"ש וגם אמי צידדו מי שכתבו ונקטוהו נחמי את לבי ורענני ונדקתי לשוט ונדקתי בו ובהלכות וחורני בו ואמרימי אמי כלני אלו כן לא ימכן למתוך שזה הפסק לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל והרג אחד פטור ממיחת בית דין וממנו חלה דהיינו עומת דהורג אבן לתוך העדה ליהא אלא לרנן ו"ל לר"ש דשיילינן להדיא ורענן האו וארע לו וקס עליו מאי עביד ליה ומסדרינן אמרי דבי ר' ינאי פטור לזורק אבן לגו ע"כ. ואילו לר"ש הא אפקיה ועוד דלפילו לרנן לא מוקמינן לה עגדה שכולה ישראל דקא רבי

מורי והב יורה דעה שלו שלח שלח הלכות ביקור חולים שפתי כון קח

באר הגולה

9

אם כן המציל נכחה ודין
הואל עבדו כחלל המציל
על ש' כחלל :
א המציל :
ב כחלל המציל :
ג המציל המציל :
ד המציל המציל :
ה המציל המציל :
ו המציל המציל :
ז המציל המציל :
ח המציל המציל :
ט המציל המציל :
י המציל המציל :

לומר שלמד הכוונה מה אזי בנאם חף
וקח : שכל מצות עשה דרמא אבולי עלמא אם גורמנה לא' בו'
והנה' כהנ' דל' מיוז
הכוונה עקר עקב' והכי הוא כידו
שחין מוילוחי מיוז אלא אפי' לא קל
כלום אלא עקב' לו ותחייבו לו ככך
וכך לייבן עלמס לו מה שמתחייבו
לו ע"פ :

הנה [יב] ופ"ט שיש מצוה עליו לכסותו ו' שכל מצוה עשה דכחיל
לכילי מלמס אם מזהבם לא' ולא רכס לייבם אלא כגמלון חין
מוילוחי כגמלון מיוז [ג] ולא מסקיטין מיוז מיוז (ד) עמלן (פור יי) :

לערוכה חבירה גוה' ותמרינן בענין שפיתם המלוכה מה אזי בנאם חף
האם כנאם : (ג) ולא מסקיטין מיוז חובב שלו . כן הוא הכוונה
בשעתן כניח ויפ"ט דכרי הכרמ' לו' ו' עיקר ורעוה לומר דל"פ שיש
ליכור בענינה עבד' על הלימוד והכנסת כח"מ בעסקי' ד' מ"מ כיון
שכבר הכנה עמו והתחייב ערו
חייב לבלם עמו ללחו מליה דידיה
למריה מריח מלחם אלא דלא כל האם
יזכר לסתמם ללמוד רשעות ופ"ט
דכנורה מניח האמורים והיה
מכנורה לפניו ואמר לו העבדני
ואתן לו ידעתי און טען לו אלא עכרו
כמו שכתוב בשעתן משפט סימן ס"ד
שלא הכה דקדקס' יש לאוהה פעולה
משפ"ט הכנסת הרשעות שאין לה
שיעור ומתחלה לא היה חובב עליו
ללמוד זה על כן מנסי הויכוח דוקא
כזה כן מלמס לו ביעור הדברים :
שלח (א) אין קשרין לחייב .
כל מה דתב כחן כעמס
דלח מקריבן מיתחב כו' כל אלו הם
קריוב מיתה וסמנתה סבר כוח ג"כ
סימן

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')
אברהם ל' ר' . ככב כח'
ז' מ"ד וי"ה וי"ה וי"ה וי"ה
והמנהג כח"מ וי"ה וי"ה וי"ה
מ"ד וי"ה וי"ה וי"ה וי"ה
א' כלא וכתי פק קמ :

שלח א ואין קורעין בו' . פי'
למ' שאין מודיעין אותו שמה
המקף דעשו אלא אפי' טעו לו דלח
מניס לו לקרוע שמה בגדל האנה
ולכ' כח"מ כמס' סר"ג' ואין בוכין
בו' . כחכ' כח"מ מלמס דל"פ ולא עוד
אלא שאין טוכין ואין מסקיטין בפניו
חף על מה שחטו קרובו של מלמס
שלא ישכר את לבו פי' דיון שרואה
הכחלס סוס מה סגלתי מה וכוונת
ומסקיטין עליו בפניו כשכר לבו
מפחדו שמה יענה גם הוא ומטעם
זה מסקיטין המנמנים בפניו ע"פ
המנמנים נכר למיתת ארצו פלגי
ומתפחד שמה יענה גם הוא גם קרוב
למס' שאין טוכין ומסקיטין נמי מיידי
שמה לו מה וטעו לו שמה קאלמ' וכן
מסקיטין המנמנים על מה על :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

בית לחם יהודה
(סימן שלח שלח סימן א')

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

שלח חולה שמת לו בת . ובו סיף איד :

על דבר הכרעות ולא נדבר מלוה וזה דעת הר"ז הלוי ז"ל
 (סי' אלף קי"ח)^(א)
 ואחרים פירשו אותה שמועה שבמסכת נדרים בענין אחר ללא
 תקשה לאשמעתינהו דהכא דהחם טעמה בעלמא קאמר
 מאי טעמא דרשני לה' לפניו
 דהיינו אפי' ידור נדר לה' ולא
 לאחרי דהיינו אורחא השבע שבעה
 וקא יהצין טעמא משום נדר
 דצין הוא שחול על דבר מלוה לפי
 שהוא אסור על עצמו ישיבת קוכה
 לשלון נדר כך הוא ואין מאכילין לו
 לאדם דבר האסור לו (נדרים ע"ו):
 אבל לשון שבעה היינו שלא אשכ
 בקוכה ולא כל הימנו להפקיע
 עצמו ממוטת קוכה שהוא מלוה בו
 ולקץ אין שבעה חלה על דבר
 מלוה ואפילו אמרה בשלון נדר

בשבועות חומר בשבועות * שהשבועות
 חלות על דבר שאין בו ממש כדבר שיש
 בו ממש * מה שאין כן בנדרים: כיצד
 אמר שבועה * שאתן לפלוני ושלא
 אתן: מאי אתן ושלא אתן אילימא
 צדקה לעני מושבע מזה סיני הוא ולא
 חיילא עליה שבועה אלא מתנה לעשיר:
 שאישן ושלא אישן: איני והא אמר ר'
 יוחנן * האומר שבועה שלא אישן *
 שלשה ימים מלקין אותו וישן לאחר התם

אמרין הכא משא"כ בנדרים ודאי לא קאי אלא לאישן ולא אישן
 דהא נדרים חיילי [אפילו] בנדרים נדרים לים אע"פ שאין בו
 הנאה דהא החם פרק ואלו מותרין (נדרים ע"ו): אמרין דבישיבת
 קוכה חיל נדרא אע"פ דלמזות לאו ליהנות נתנו ולמדו משם צדור
 המוספות שחומר זריקת נדר
 לים עלי הרי זה אסור לזרוק
 ואע"פ שאין הנאה לו בנדרים נדרים
 לים כלל אלא דהכא משום דמתא
 קמין אטעמא דמתא נקט לה
 קממא דטעמא דשבועות חלות
 אדבר שאין בו ממש יותר מנדרים
 היינו משום דשבועות מיסר נפשיה
 אחפלא וגופיה דבר שיש בו ממש
 הוא אצל נדרים דמיסר חפלא
 אנפשיה הוא אצל חפלא לית ביה
 משאש נמאי חיילי וכיון דהאי
 טעמא לא שייך אלא באישן ולא
 אישן פשוט היה לו למתא שלא נטעה לכלול בשלון אורוק ולא
 אורוק זה י"ל:

א * מ"י פ"ג מהלכות
 נדרים הלכה א סמך
 לאין ר"ל דבר נדרים
 י"ד קמין נדרים ע"פ
 ב * מ"י פ"ג מהלכות
 נדרים הלכה א סמך
 לאין ר"ל דבר נדרים
 קמין ר"ל טעמא
 ג * מ"י פ"ג מהלכות
 נדרים הלכה א סמך
 ר * מ"י פ"ג מהלכות
 נדרים הלכה א סמך
 קמין ר"ל טעמא
 ט * מ"י פ"ג מהלכות
 נדרים הלכה א סמך
 קמין ר"ל טעמא

11

הנהגות ציונים
 תנ"ח וט"ז פ"ב פ"ב
 (א) ובסוגיא זו פ"ר
 התוספות בשם ר"י (בבא)
 ב"ה (ה) וז"ל האומר
 (סמך) י"ד ויוד פתבו
 התוספות בשם הר"א הל"ה
 (שם) ש"ח בשם ר"י
 דבשבעה אפילו אמר
 ישיבת קוכה עלי שבעה
 ואמר נפשיה מן חפלא הוא
 ופירש האומר (שם)
 דהא פירוש דבריו יאמר
 פירוש שבועתי עלי
 כשכתיבה שאני נשבע שלא
 לאכלן וכו' (ה"ג, א"ש):
 (ב) דומה שור אר"ה
 ר"ח שכתב בתוס' (ר"ה)
 (ה) (ה"ה): (ג) ג"י
 מה"ר"ם: (ד) והפירוש הג"י
 ס"ט אה"ש. וגי' ד"ת
 נפשיה אחפלא נהיה:
 (ז) ג"י מה"ר"ם: (ח) וך
 כ"כ ע"ש רמב"ם דין ה"ג
 דאמר שבועה שלא אכיל
 משתי ימים: (י) ג"י
 מה"ר"ם: (יא) ג"י מה"ר"ם:
 נפשיה כתיבי: (כ) כ"ה
 בכתיבי: (טו) ג"י ד"ת.
 וכ"ה בכתיבי: (יז) ג"י
 שעינים (י"ח) וכ"ה
 בכתיבי: (י"ט) ג"י מה"ר"ם:
 (כ) ג"י ד"ת: (כ"א) והחם
 ככ"ל בכתיבי: (כ"ב) ג"י
 ד"ת, וכ"ה בכתיבי:

כגון שאמר ישיבת קוכה עלי שבעה * לשבעה שאמרה בשלון
 נדר מזד בשלון שנאמר בו אינה כלום דשבועות מיסר נפשיה
 [מן] חפלא ויניהו כדאמרין בריש פ"ק דנדרים (ג): אידי דמתא
 נדרים דמיסתק חפלא עליה מתא נמי חרמים מידי דמיסתק חפלא
 עליה לאפוקי שבועות דקא אסר נפשיה מחפלא ואע"פ דלאשכחן
 [שבועות] דאפילו בשלון מיסר חפלא אנפשיה מהניא כדאמרין
 בשיבוקין * אכילה משמיהן עלי שבועה ואמרין נמי (לש"ל כ"ט).
 וגדריס (כ): יאסרו פירות עולם עלי בשבעה ודאי לא מהניא אלא
 מפני שהוא יד [וע"פ] לשלון גמור של שבעה דהיינו שבועה
 שלא אשכ בקוכה הלכך [ל]א מהניא טפי מיניה לחול על דבר
 מלוה. והרמב"ן ז"ל סמך על זה הפירוש בהלכות נדרים שלו
 (נדרים ע"ו, במגמ"ג) וכן המלחמות (לקמן סי' אלף קי"ח) (וב"ה)
 [וע"פ] הפ"ה הראשון ואמר שהוא טעות ולישנא נמי הכי דייק
 ליה מדקאמר הא דאמר ישיבת קוכה עלי צלמוד דמשמע דאמר
 קאי דאי אשבעה קאי ה"ל למימר הא דאמר ישיבת קוכה עלי
 שבועה כי היכי דמיסתק ואמר והא דאמר שבועה שלא אשכ
 בקוכה.

מתנה לעשיר. ואי תימא ואמאי חייב משום נטעו הא
 אין צדור דשמתא לא יראה לקבל וה"ל כאומר זרוק פלוני
 צדור לים דפטור משום נטעו כדאמרין בסמוך ליתיה צלמא
 וי"ל דהכא צמירא שאחן אס יראה לקבל אי נמי י"ל דקסמ נמי
 כמפרש דמי ללא נשבע אלא מה שצדור דלמור נטעו
 צדור וראה לקבל שיתן גדולה מזה אמרו (נדרים ע"ו): קונס שאני
 נהנה לך אם אי אהה נא ונטול לנך כור של חטים ושמי חביות
 של יין הרי זה יכול להחיר נדרו שלא ע"פ חכם ואומר לו כלום
 אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי החס"י הוא דקא צעי למימר
 זהו כבודי משום דאמר אם אי אהה נטול הא אם אמר אם אין
 אני נטול לך דבר צדור הוא שלהנאחו של מקבל אמר ואם איני
 רוצה לקבל הרי זה פטור. וכן אהה אומר צדור ממונות שדי
 נתונה לך אם איני נטול לך מאה מנה מכאן ועד יום פלוני וראה
 ליתן והלה לא רצה לקבל לא קנה שדה נטעו ואלו נתכחין אלא בנה
 צדור צדור לעשות וכדאמרין לענין גיטין צפרק כל הגט (גיטין 3)
 ההוא דאמר אי לא מפייסנא ליהוי גיטא אול פייסנא ולא איפייסא
 ומסקנא הא פייסנא ולא איפייסא כלומר ולא הוי גיטא. והיה
 דאמרין צפרק מי אהחו (גיטין ע"ד): על מנת שחמני לי שמי
 ממות וזו נתנה בעל כרחו אינה מגורשת גיטין שאני * שאפילו אמר
 מחולין לך איני גט עד שמתן ועוד דהחם מקבל הוא דאמני ועד
 שיהיו נתונים לי ממך משמע הרמב"ן ז"ל (כו):

שלמי הגבורים

א כתב הטור ר"ד שן
 וזו עיקר דעתו
 שבעה הוא שאומר אני
 נשבע שאשבע דבר זה
 או שלא אשבע וי"ל (עין
 ר"ן פ"י אלף קנ"ד ד"ה ב"ה)
 שבעה שבעה א"כ
 נשבע בשם שאומר ששבע
 אני בשם או לאחרי שם
 הנמיסא אצל הרמב"ן כ'
 וזו ד"ה ד"ה דהויא
 שבעה אפי' בלא הלכות
 שם ובלא כתיב והרא"ש
 כתב (פ"י פ"ג) א"כ אשכר
 ללא גרע מיהו שבעות
 ששם כשבעות: [טור]
 שם פ"י ר"ח והגבש"ה
 שבעה חביות דבר פלוני
 כגון שחוקק פלוני נדר
 לים או לא יזרוק ויחיל
 בו זה הוא שור אר"ה
 עיניה איכא בכל דבר
 שישקב בשבעות וכן אין
 לו לישבע שבעה שום
 דבר ששבע בשבועות
 ששבע על כל פנים ואין
 חביות מחייב לעשות
 אלא אם משבע על דבר
 וכתב מ"י (פ"ג פ"ה ר"ד)
 ד"ה ששבע על דבר
 שאינו בשבועות כגון
 קמבע על משכון שלא
 יך כשבורה ויחיל מה
 אלא אם משבע על דבר
 שהוא של כגון שלא
 יכנס לפתח ויחיל מה
 או ודאי צדור ליהוי
 בשבעות ששבע בשבועות
 הוא לאסור על כל
 מי שירצה ואינו מתן
 דבריו שאין אדם יכול
 לאסור עלו על חפצו
 אלא בקונס לפי שהוא חל
 על החפץ שאומר אותו
 על חפצו בקונס אבל לא
 לשלון שבעה לפי שהיא
 חלה על האדם ואינה
 חלה עליו לאשכ בשבעה
 אלא איך יקבל עליו
 כשבעה: [טור] שם
 סי' ר"ח וז"ל אמר
 פשעים על דבר אחד
 אשכט או לא אשכט הוי
 שבעה והוא שמכין
 לשם שבעה אלא אם
 מתקנס אותו עליו והוא
 אומר לא אשכט ובקטור
 עוד ואמר לא אשכט לא
 הוי שבעה גם מה כתב
 מ"י (פ"ג פ"ה ר"ד) ר"ך
 שזכיר על הללו וההין
 והיאור והמטות הסס
 או מינו והרמב"ן כתב
 (פ"ג פ"ה ר"ך) וכן הוי
 מקטנת הרא"ש (פ"ג)
 וכתב מ"י (פ"ג פ"ה ר"ך)
 שבעה שחאל שבעה

מאמרין א. משום שבעה שור דדבר שאי אפשר הוא
 ומשבעה פיסה לשקר אלא לאו שבעה צדור הוא דהא
 קאמר וישן לאלתר. מביעיה לי האומר שבועה שלא אנטעו כלום
 חודש ימים מזה דינו אם נדמהו לשבעה שלא אישן שלשה ימים
 וימא שיאלת לאלתר שזה ג"כ א"כ לו לעמוד * בשבעות או לא
 אלא יעמוד בשבעות עד שיסתכן ואחר יאכל וי"ל [ד"ה] דמין
 לשלל אישן שלשה ימים דהחם היינו טעמא דישן לאלתר מפני
 שהוא דבר שאי אפשר דבעל כרחו יאן בתוך שלשה * והלכך לא
 חיילא שבעה עליה כלל אלא זה יכול לעמוד בשבעות מאי אמרת
 שימות לכשיסתכן תדמה שבעות מפני סכנת נפשות ומכל מקום
 לא יאכל אלא שיצור שיהא יכול לעמוד עליו.
 א"א שראמי להרמב"ם ז"ל שכתב בפרק א' מהלכות שבועות
 (פ"ג) ששבעה שור היא כגון ששבעה שלא יאשן שלשה ימים
 לילה ויום רזופים שלא יעטום כלום שבעה ימים רזופין וכן כתב
 בפרק ה' (ה"ב) שמלקין אותו משום שבעה שור וישן או יאכל
 בכל עת שירצה וזה מן החימה שאין לדמותה כמו שכתבתי.
 אב"י י"ל שהדין דין אמת ולאו מוטעמיה אלא משום דה"ל נשבע
 לעבור על דברי תורה * ששבעה להמית את עצמו הלכך הויא
 לה שבעה שור דאע"פ דנשבע לחבל בעצמו חיילא עליה שבעה
 משום דלא אחי אלא מדרשא כמו שכתבתי בחדושי (כ"ג) ד"ה
 דמוקס) אפ"ה נשבע להמית את עצמו נשבע הוא לעבור על דברי
 תורה ממש דמקרא מלא דבר הכתוב (נראשית ט, ט) וכן אמר
 דמכס לנפשותיכם אדרוש וכדאמרין עלה בפרק החובל (ב"ק פ"ג):

ואידי מינה לא חירא כלל [ד]הכי קאמרין אין ודאי שפיר
 קאמרת לה' נדרש לפניו ולאחרי כלומר אנדר ואשבעה
 ולא תקשה לך הך דרשא אדרשא דלא יתל דברו דמוכחין מיניה
 אבל מייל הוא חפני שמים דהא דרי נדרוש לפניו ולאחרי ה"מ
 דאמר ישיבת קוכה עלי דבעה * בין נדר בין בשבעות אפילו
 לה' לא יתל דברו ומשום דקאי אנדר ואשבעה אמרין הא דאמר
 ישיבת קוכה עלי סתם ואדרשא ההיא לישנא דייק צהדיא כפי
 הפירוש הראשון דאמרין הא דאמר דהך לישנא לא שייך
 לפירוש האחרון כלל. וזו חיימא וכיון שבועה לא הויא אלא מיסר
 נפשיה מחפלא כדמוכח ההיא דריש נדרים ואפילו אמרה בשלון
 נדר אי אפשר שמועיל אלא משום יד היאך יהא טפל חומר מן
 העיקר אי אומר לא כי אלא נדרים ודאי לא משכחת להו אלא
 דמיסר חפלא עליה כאשכ פירשמי למעלה (סי' אלף קו' ד"ה וליפק)
 דעיקר נדר משום החפסה הוא ומש"ה לא משכחין להו אלא
 דקא אסר חפלא אנפשיה * ומש"ה אמרין צדור נדרים (ג):
 דאידי דמתא נדרים שאין ענינם אלא דקא אסר חפלא עליה
 ואלו אמרין בשלון שבעה אינו מועיל אלא משום יד משום הכי
 קאמין להו חרמים * כך לאפוקי שבעה דמשכחת לה דקא אסר
 נפשיה מן חפלא ועוד שהשלון המורגל זהם כך הוא.
 ויודו דקא אסר חפלא עליה [וע"פ] משכחין להו דהיינו כאומר
 ישיבת קוכה עלי שבעה שענינו שאסור ישיבת קוכה
 מקויים עלי בשבעה כלומר כמו שהשם יתבדך קיים שזהו ענינה
 של שבעה וזה שור למיסר נפשיה מן חפלא או חפלא מנפשיה
 ומש"ה כי אסר חפלא מנפשיה בשבעה חייב על דבר מלוה לפי
 שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו כדאמרין בנדרים (ע"ו):
 וכהאי גוונא לה' נדרש לפניו ולאחרי כלומר אנדר ואשבעה:
שהשבועות חרות ע"ז דבר שאין בו ממש משא"כ
 בנדרים. אע"פ דדבר שאין בו ממש כמתני'
 כולל אישן ולא אישן ואורוק ולא אורוק וכמו שכתבתי (במגמ"ג) כי

בדמכז (יש"י פ"ג ט) נשבע ה' בימי וכו' ע"ז והרא"ש כתב (בשבעה ע"ה פ"ג)
 דכ"ז: ב כתב ר"ח (פ"ה פ"ג) ומו"ה (פ"ה ר"ד נדרים טו. ד"ה פסקא דה"ה) למה ליה ענין הנשבע שלא יאכל לעולם שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר לקיימו והרי זו שבעה שור. [ואז
 באן ו"ג שאין זה דומה לשינה לפי שהשינה אין אדם יכול להכריח את עצמו שלא יישן שהשינה קופלת עליו בעל כרחו אבל באלילה יכול להרעיש עצמו כל מה שירצה והלה עליו שבעה ואין זו
 שבעה שור ויש לו לעמוד בשבעות ואסור לו לאכול אלא כי קיים נפש שאין לך דבר ששבעה כפי פקוח נפש:

א *מי מיה מטלות
 שטות מלכה א סתם
 (למן רבנן טושיב יודע
 ב *מי לט סתם א:
 ג *מי מיה מטלות י:
 ד *מי מיה מטלות י:
 ה *מי מיה מטלות י:
 ו *מי מיה מטלות י:

הנחות ובינוים

הנחות והנחות פה
 (א) דית מיה: (ב) נים
 הוא מתיב לה (כח):
 (ג) נים לך עדות (כח):
 (ד) דית מיה: (ה) נים
 דית: (ו) הני לטון
 וכילי למאי הלכות
 אפקה אבריה רבנן קמיה
 דאביי תרתי מיה תרתי
 אבר תרתי לא
 מיניה אבריהו רבנא
 אהת אהת אהת אהת
 מיניה ואי אהת אהת
 שתיים לאביי למאי
 הלכות אפקה רבנא
 להנחות בבלס (יח):
 (ז) הני לטון וכילי:
 כשנא אבר לך רבנן
 לאביי אימא בבדי
 מיניה תרתי חייבונ
 מיניה תרתי אי לא
 דייני דאבר לן אהת
 אהת אהת מיניה ואי
 בבדי מי אימא תרתי
 רבא אבר מיניה דתי
 דבר בפלג ורנא לירון
 בדבר תרתי ואין לך
 בו אלא הירודו בלבר
 ככלל דאביי מיה איתא
 לשבועת בימי האבר
 אבי ומהו (יח): כמי
 פרך ורבי דלי רבנן
 לאביי אימא בבדי מיניה
 הוא כשנא מיניה תרתי
 אמר להו לאו היינו דאמרי
 לאהת אהת אהת מיניה
 ואי אהת מיניה שתיים ואי
 בבדי מי אימא תרתי
 ופרך ורבי ככלל דאביי סבר
 איתא לטובה בעולם ומי
 אמר אביי הכי כן (יח):
 אש: רב כמי איל רבנן
 לאביי ויאמא בבדי ורבי
 איל לא היינו דאמרי
 כסותן רבא אמר וכו'
 ככלל דאביי סבר איתא
 לטובה בעולם ומי אמר
 וכו' ליל דמכלל וכו' ליל
 הירף והרין הקשה על
 הירף דהלא הא דאמר
 אביי הוואיל דלימא באני
 יודע לך עדות היית סבר
 דגלי לך קרא לאהת וירף
 על לאהתה גמ על רשי
 עכ קשה כמיהו הוא עכ
 מינעטא דלאהת קאי על
 עדות כמי וכבדי הוא
 היא דתי תרתי תל
 כמיהו ניל דאביי אמר
 דמיה וכו' וכו' דגלי קרא
 דלא מיניה מטות שבתת
 בימי לכן אמר שבעה
 שאני יודע וכו' פטור
 דלימא בלא ואי ליק
 ככלל דרבנא רב וריל
 דלשק ליתא באני יודע
 ריל כשנא איתא בעולם
 לתי מינעטא דלאהת
 משמע דהא פטור משום
 שבתת בימי היית משום
 דתי מיה שבתת עדות
 כמיהו ניל לביד או
 עדות פסולין חייב משום
 כמי ואי יתיב רב
 כשבתת שאני יודע הוואיל
 שבעת בשום ענין חייב
 בלא קריבין וחקו לביד
 עכ כמיהו וכללמת ה'
 (יח) כיה כמיה:

ולמא קטולה שאני א"ר מהשמך לך ושמור נפקך מאלד (דגמרי ד,
 ט) כדלמרינן במקלל עמנו לקמן בפרק שבועת העדות (ט) הילכך
 מלקין אוחו ואוכל לאלמור: §
 איתמר שבועה שורק וכו' ושמואל אפר פטור ליתיה בלהבא.
 דחוק פלוני או לא חוק
 און זו שבועת פטור אלא שבועת שור
 שהי און פלוני נרשמו לטומו לחוק
 ושלל לחוק: [כח:] הוואיל ולייתיה
 באני יודע פטור. דלעמיג דלל
 [ענין] להנא ולשעבר לאו וכן
 דכתיב נהדיא בעי ואלמור שבועה
 שאני יודע לך עדות הן משכמת נה
 לאו לא משכמת נה דלימיה נאמי
 יודע דלמי יודע לך עדות לאו משום
 שבועת פטור סיביה רחמנא
 להמייב נה חוק לניי אלא משום
 שבועת העדות ולימיה אלא כניי
 וכלאו להעדי: [כח:] ואמרינן נגמי
 בשלמא לשמואל משום הכי
 אפקיה רחמנא לשבועת העדות
 בפלג שבועת בימי. כלומר
 בעלמא לשמואל דפטור כל היכא
 דלימיה נהנא לכן הוצרך רחמנא
 למייב: האי קרנן גופיה
 כשנא העדות משום דלי לא
 מנייה נהדיא לא [שמעין] לה
 משבועת פטור משום דלימיה נהנא
 שא"ל שישנע אלא ידע לו עדות
 שהי און זה מיד: אלא לרב
 למאי הלכות אפקיה רחמנא.
 כלומר נהדיא להנא מנייה רחמנא
 נהדיא ונחוי קרנן גופיה והלא ככלל
 שבועת פטור הוא כיון דלא נעי
 סיכא נהנא: אמרוה רבנן קמיה
 דאביי לחויב עליה תרתי. כלומר
 אש לאו להעדי וכפר זו כניי

דאמר שלשה והכא דלא אמר שלשה:
 שאזרוק צרור לים ושלל אזרוק וכו':
 איתמר שבועה שורק איש פלוני צרור לים
 שבועה שלא זרק רב אמר חייב ושמואל
 אמר פטור רב אמר חייב איתיה בלאו
 והן ושמואל אמר פטור ליתיה בלהבא
 [כח:] [גרסין] בגמרא מתיב רב המנוא
 לא אכלתי היום ולא הנחתי תפילין היום
 משביעך אני ואמר אמן חייב בשלמא לא
 אכלתי איתיה בלא אוכל אבל לא הנחתי
 מי איתא בלא אנוח (ט) והוא מפרק לה
 לצדיק קתני רב אכלתי לקרבן לא הנחתי
 למלקות) אמר אביי יומודה רב באומר
 לחבירו שבועה שאני יודע לך עדות
 ואשתכח דלא ידע ליה דפטור הוואיל
 דליתיה באני יודע (ט) [ידעתי ולא ידעתי
 'העדותי ולא העדותי מחלוקת] בשלמא
 לשמואל דאמר [מלאת] דליתא בלהבא
 לא מחייב עלה בלשעבר להכי אפיק
 רחמנא לשבועת עדות מכלל שבועת
 בימי אלא לרב למאי הלכות אפקיה (ט)
 אמר אביי לברתניא בבולן נאמר ונעלם
 וכאן לא נאמר ונעלם לחייב על המזיד
 כשנא (ט) ומי אמר אביי הכי והא אמר אביי
 ומודה רב באומר לחבירו (ט) [שבועה] שאני
 יודע לך עדות ואשתכח דלא ידע ליה
 דפטור הוואיל דליתיה באני יודע לך עדות.

נכלל כמחזין בקרנן עולה יורד דהיינו שבועת פטור וטומאת מקדש
 וקדושי נאמר ונעלם וכן שבועת העדות לא נאמר ונעלם למיב
 על המזיד כשנא: אמרו ליה רבנן לאביי אימא בבדי ניהויב
 חדא. כלומר נמזיד דלימיה לשבועת פטור נמי
 שבועת העדות: וכשנא. דלימיה
 למיב נמי משום פטור נמיכ פטור:
 אמר ליה לא היינו דאמרי לכו
 לאהת אהת אהת אהת מחייבו ואי
 איתא תרתי. כלומר על כרנן
 מינעטא לנאמיג דלמי נמזיד
 למי ליה למטווי והלא און מיב
 פטור נמזיד: רבא אמר משום
 דחיה דבר שהיה בפלג ויצא לרון
 בדבר חדש ואין לך בו אלא
 חדושו בלבד. כלומר לא כרנן
 למטווי מלמטת וכו' אהת לנאמי
 למטווי מחייב שמיס לא שבועת
 ובימי אהת אלא לניטוי למדיה אשס
 אהת שבועת אלא אוכל וכלל פט
 מיס ופט כוסמין ופט פטורים אינו
 מיב אלא אהת לכל לעדות ובימי לא
 כרנן מינעטא דה"ל עדות דבר שהיה
 ככלל פטור ואל פטור עמנו לרון
 דדבר חדש נלאון להעדי וכניי
 הלך און זו אלא מדושו ומשום
 עדות הוא מיב ולא משום פטור:
 ופרקינן בפלג דאביי סבר איתא
 לשבועת בימי [כשנא]. כלומר
 מכלל דלמי דלמטווי קרא למטווי
 סבר לימא לשבועת פטור נמיכ
 יודע לך עדות והכי דלא מחייב
 מרמי היינו משום מינעטא דמי
 אהת מחייבו שמיס ונפקא מינה
 דהיכא דלימיה לניטוי ולא לעדות
 כגון נפסולין או אלא נמיס דין
 דלימא למיפטריה [מלמטת] ומייב משום פטור: והא אמר
 אביי מודה רב באומר לחבירו שבועה שאני יודע לך עדות
 ואשתכח דלא ידע דפטור הוואיל ולייתיה בפלג שאני יודע
 לך עדות. ואי אהת הני ימיה נאמי יודע לך עדות נפסולין
 ושלל פטור פטור:

למיב משום שבועת עדות ומשום שבועת פטור: אמר ליה
 חכי תרתי לא מצינו אמריתו דתניא והיה כי יאשם לאהת
 כאלה אהת אהת מחייבו ואי אהת מחייבו שתיים. כלומר נחאי
 קרא נהטו ענינא מני: ופרקינן לאביי למאי הלכותא כתביה
 רחמנא. כלומר אלימא דרנ: ומדרינן כדברתניא בבולן. כלומר

המאור הגדול
 וזנו כך קבלנו פירושה מברותינו ו"ל לאביי דאמר לאהת אהת
 אהת מחייבו ואי אהת מחייבו שתיים חייבא הוא דליבא דלא
 מחייב נמי משום שבועת פטור הא איסורא מיהא אימא וכיון דאיכא
 איסורא דשבועת פטור אף באני יודע אלאמא אמר אביי מודה רב
 באומר לחבירו וכו' וגם זה הפירוש לא נתיישבה בו דעת.
 והכין אישכור לי פירושא דכי אקשינן ומי אמר אביי הכי אעיקר
 שיעתא קיימין והוא דאמרה רבנן קמיה דאביי בשלמא
 לשמואל דאמר דלימיה בלהבא לא מחייב עלה לשעבר
 משום הכי אפקה רחמנא לשבועת העדות מכלל שבועת פטור אלא
 לרב למאי הלכותא אפקה רחמנא הא קושיא אקשו רבנן קמיה
 דאביי וסברה אביי וקבלה ופרקה דלמי אפקא רחמנא לחייב על
 המזיד כשנא (ט) דאלמא אי לאו דמחייב אמודי הוא קשיא לרב
 למאי הלכותא אפקא רחמנא ומי אמר אביי הכי והאמר אביי מודה
 רב באומר לחבירו וכו' וכיון שכן הוא הא משכחת לה אנפא

מלחמת ה'
 אמר הכותב: הקיפנו חמלות משונות שאין נהם מנעט דלדרכיה
 היינו עיקר קושין דמי אמר חכי דלימיה נאמי יודע לך עדות
 לא מליח מלמט דכתיב (אחא) [למטת] דנההוה משמע דאלי
 אימא לטעוה נטוי נאמי יודע לך אלא שמי עיבות הללו אינו
 מיב אלא אהת על שמיין ולעולם אימיה וכל שמי היכא דלא מחייב
 משום שבועת העדות, כגון אלא נמיס דין או אלא אהת להס חמוצה
 נטוי והעניוין או אלא ימדי דעווי שמיס משום פטור וחס כן היכי
 אמר דלימיה לעולם נטעוה איני יודע לך ככלל שבועת פטור הא

אלל מלל והשקט מקמי מלמיס דלמי נכשנא מי אימא כלל לטעוה נטוי נענין עדות והא אמר אביי וכו'.
 (א) כחוב שבו: ומי אמר
 אביי הכי הוא
 אמר אביי מודה רב
 באומר לחבירו שבועה
 שאני יודע לך עדות
 וכו' על הא קושיא
 אקשו רבנן קמיה
 דאביי וסברה אביי
 וקבלה ופרקה דלמי
 אפקא רחמנא לחייבו
 על המזיד כשנא: רב
 אמר אביי: עיקר
 הפירוש הוא הכי שעיקר
 הקושיא ממה דלמתי לכו
 אפי' ממקלמי ולי נמזיד
 מי אימא תרתי נמזיד
 דכשנא אימא לטעוה
 אלא דלא מחייב עלה
 עדות וחס אהת הכי
 נמיס דין וכן (יח) מפטור
 נלמס נמיס:

12

מוריה

ירחון תורני לדברי הלכה ומחשבה
ובטאון לבעיות היהדות ולמתרחש בעולמה של תורה

חברי המערכת

הרבנים: בצלאל ז'ולטי; צבי מרקוביץ; משה הרשלר; ש.ד. ששון

עורך אחראי: הרב אברהם הלוי שר

עורך: הרב יוסף בוקסבוים

דבר האמת

למרנן ורבנן גדולי התורה,

לכותבים החשובים, למנויים הנכבדים

ולכל בית ישראל

ברכת

כתיבה וחימה טובה

שנה טובה ומבורכת

שנת הרמת קרן התורה בישראל

וקרן ישראל בעמים.

כעתירת

מערכת מוריה

במרוצת שנת תשל"ט יופיעו בע"ה שני קובצים שיוקדשו לענייני שמיטה
געדיף על כן לקבל חומר בנושאים הקשורים לשמיטה.

כתובת המערכת: ירושלים, רחוב עזרא 24, ת.ד. 156, טלפון 285529

מחיר מגוי שנתי: - 60 ל"י

דפוס „עקיבא יוסף“ ירושלים, טלפון 523293

שנה שמינית, גליון ד—ה (פח—פט), אלול תשל"ח

בענין פקוח נפש והגדרת דחיית נפש מפני נפש *

לה סיכוי להשאר בחיים ולהצמיד להאדם על מנת שעיי"ן יוכלו להציל האדם השלישי שהסיכוי לחיים הם רבים יותר מאותה אשה, או שאעפי"כ אין להפריד את המתקן מן האשה.

תשובה. ביור"ד סימן של"ט בהג"ה וז"ל: מי שהוא גוסס זמן ארוך ואינו יכול ליפרד אסור להשמיט הכר והכסת מתחתיו מכח שאומרים שיש גוצות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזינו ממקומו וכן אסור לשום מפתחות ב"ה תחת ראשו כדי שיפרד אבל אם יש דבר שגורם עכוב יציאת הנפש כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש מותר להסירו משום דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע עכ"ל. ובש"ך סק"ז הביא קושית הלבוש שמאי שנא הסרת קול דופק שמותר והסרת כר וכסת שאסור ותירץ

בבית חולים מסוים קרה שאשה שהיתה חולה מאד ולא היה סכוי להצילה החזיקו אותה בחיים ע"י הצמדתה לריאות מלאכותיות, בב"ח היה רק מתקן אחד כזה. באותו זמן נפצע אדם באופן אנוש ביותר שלא היה שום אפשרות להשאר בחיים אמנם היה אפשרות להציל אדם אחר שהיה בבית חולים בעיר אחרת ע"י הוצאת כליה מאדם זה שנפצע, לאחר שימות — ולהשתילה בגוף האדם החולה, והואיל והשתלה צריכה להיות קרובה מאד לזמן מיתת האדם עד להכנסתו לגוף השני היה צורך להחזיק את האדם שנפצע בחיים עוד שעות מספר והאפשרות היחידה היתה רק על ידי הצמדתו למתקן הריאות. וכאן נתעוררה השאלה האם מותר להפסיק את הריאה המלאכותית מהאשה הואיל ואין

* תשובה זו זכתה בפרס ראשון בחלוקת הפרסים של „קרן עמק הלכה" בשנת תשל"ז.

השניה" אלא אחרי הראשונה שיש טעם למצוות וביחוד למצוות שילוח הקן, והוא מבאר טעמה, שהוא כדי לנטוע בלבותינו מדת הרחמנות והרחקה ממדת האכזריות (עיי"ש פרק מח), ולפי זה שילוח הקן היא מהמצוות שהקפידה היא על הפעולה, בגדר המצוות שב"א לחבירו, ולפיכך השמיט הרמב"ם הא דמר ב"ר אשי, דס"ל שמר-ב"ר אשי הוא מבעלי „ההשקפה השניה" ובשילוח הקן הלאו הוא כבשאר מצוות שב"א למקום, והעשה הוא תיקון גמור, משא"כ לשיטתיה הוא אסור לו ליטול האם ע"מ לשלחה, כמו שאסור לגזול ע"מ להשיב.

עובר על הלאו לא תקח וגו'. בברכות לג ע"ב נחלקו אמוראים במה ששנינו האומר על קן ציפור יגיעו רחמין משתקין אותו, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וח"א מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. בפירושו למשניות ברכות פ"ה מ"ג ומגילה פ"ד מ"ג סתם הרמב"ם כדברי האומר מצות שילוח הקן גזירה היא, וכותב שהיא מהמצוות השמעיות ולא מהשכליות. ונראה שחזר מזה בספרו היד, וכמש"כ במורה נבוכים ח"ג פכ"ו ופמ"ח שבמחלוקת זו בגמ' ישנן שתי השקפות, לפי השניה אין טעם למצוות התורה, „ואנו לא הלכנו אחרי ההשקפה

מדרשה כמו שכתבתי בחידושי אפ"ה גשבע להמית עצמו גשבע הוא לעבור על דברי תורה ממש דמקרא מלא דיבר הכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכדאמרינן בהחובל צ"א ודלמא קטלא שאני א"נ מהשמר לך ושמור נפשך מאד, כדאמרינן במקלל עצמו לקמן בפרק שבעת העדות הלכך מלקין אותו ואוכל לאלתר עכ"ל.

- הרי דברי הר"ן ברור מללו שהמונע מאכל מאדם נחשב רוצח ולדבריו קשה למה מתירים בגוסס להסיר המונע מאי שנא ממונע חברו לאכול. הן אמת שדברי הר"ן קשה להבין מאי ראייה מביא מקרא שאך את דמכם לנפשותיכם אדרוש לנשבע שלא לאכול הא אפשר לאוקמי קרא דאת דמכם שהורג עצמו בידיים אבל באינו אוכל שאינו אלא מגיעת החיות וממילא מת מנלן דאסור. ויש לתרץ שהר"ן סובר שבאיסורים אין הבדל בין עושה האיסור בידיו לבין גורם שיעשה האיסור וביארתי במקום אחר באריכות. וכאן אקצר ורק אכתוב ראיות שיש בזה, ממה שמבואר במסכת שבת דף ק"כ שמותר למחוק שם על ידי שמניחו במים כגון שהיה שם כתוב על בשרו שמותר לטבול שכיון שכתוב לא תעשון כן לד' עשיה הוא דאסור גרמא מותר וכן לענין שבת גרם כיבוי מותר משום דכתיב לא תעשה מלאכה עשיה הוא דאסור גרמא מותר. חזינן שבכל מקום → שלא כתוב עשיה גם גרמא אסור וכן מצינו ב"מ דף צ' שהחוסם פרה בשעת דישה בקול או שמנהיג כלאים בקול נחלקו ר"י ור"ל אם לוקה אם עקימת שפתיו הוי מעשה או לא הוה מעשה אבל בלאו עבר לכו"ע ואמאי הא חסימה בקול או הנהגה בקול אינו אלא גרמא כמבואר בנתיבות סימן קפ"ג סק"א שמביא ראייה שקונים במשיכה אפילו בלא משך בידיו אלא בגרמתו מזה דחזינן שקונים בהמה על קריאה והיא באה וכן עבד קטן עיי"ש. הרי שתפס בפשיטות שקריאה אינה אלא גרמא וא"כ קמה ראייתי וגם גיצבה שבכל דיני תורה

הש"ך שטעם האיסור בהסרת הכר אינו מטעם שאסור להסיר המונע אלא שבזמן שמסיר הכר הוא מזיז הגוסס ואסור להזיז גוסס שבזה ממיתו בידיים ע"כ. ובט"ז שם סק"ב אוסר להסיר מלח מעל לשון הגוסס שבזה מזיז את הגוסס. ובנקה"כ שם ביאר וז"ל: יש לומר דנענוע קל כזה לאו כלום הוא עכ"ל.

← והנה מכל זה רואים שהסרת המונע אין בו משום איסור רציחה שהרי גוסס דינו כחי לכל דבריו וההורגו נהרג עליו. וכמפורש בסנהדרין דף ע"ח אמר רבא הכל מודים בהורג הטרפה שהוא פטור בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נתלקו אלא בגוסס בידי אדם מר מדמה ליה לטרפה ומר מדמה לגוסס וכו'. הרי מפורש שגוסס בידי שמים ההורגו חייב ובע"כ זה שמותר להסיר המונע הוא משום שאין בזה משום רציחה אבל לפי"ז גם בברייתא אם ימנע ממנו דבר הנחוץ לו וממילא ימות אין בזה איסור וכגון שישרוף מאכלו וממילא ימות ברעב אין בזה משום איסור רציחה ובאופן שישרוף מזון שהוא הפקר וממילא ימות חברו ברעב נאמר שאין בזה איסור כלל וזה ודאי ליתא. תדע לך שאיתא בר"ן שבעות דף י' ברי"ף גבי הנשבע שלא יישן ג' ימים מלקין אותו וישן לאלתר וז"ל ומבעי לי הנשבע שלא אוכל חודש ימים מהו דינו אם נדמהו לשבועה שלא אישן ג' ימים ונאמר שיאכל לאלתר שזה ג"כ אי אפשר לו שיעמוד בשבועתו או לא אלא יעמוד בשבועתו עד שיסתכן ואחר יאכל. ונ"ל דלא דמי לשלא אישן לשלושה ימים דהתם ע"כ יישן בתוך ג' ימים וכו'. אלא שראיתי לרמב"ם שכתב ששבועת שוא הנשבע שלא יישן ג' ימים או שלא יטעם ז' ימים רצופין וכו' וזה מן התימא שאין לדמותם כמו שכתבתי. אבל נ"ל שהדין דין אמת ולא מטעמי אלא משום דה"ל גשבע לעבור על דברי תורה שנשבע להמית עצמו הלכך הוי ליה שבועת שוא דאע"ג שנשבע לחבול בעצמו חייל השבועה משום שלא אתי אלא

חזית דדמך דידך סומק טפי אכן כל זה כשאומרים לו הרוג חברך ואם לא נהרוג אותך אז שייך סברא של מאי חזית אבל כשאומרים לאדם הנח שיפילו אותך על התינוק ויהרג ואם לא נהרוג אותך או נפיל התינוק עליך ואם לא נהרוג אותך בזה אמרינן אדרבא מאי חזית דדמי דחבריה סומק טפי ואינו חייב למסור נפשו ומזה נלמד גם לגבי עריות שבמקום שאינה עושה מעשה אלא רק קרקע עולם אינה חייבת למסור נפשה ע"כ. ועל זה הקשה הר"ח הלוי וז"ל: דהנה צ"ע בדברי התוס' דמאי ענין נערה המאורסה למי שמשליכין אותו על תינוק ונמעך דהתם איהו לא הוי רוצח כלל ולא עבר על שפ"ד דהא לא הוי רק כעץ ואבן ביד הרוצח שמשליך אותו דמי שמשליך אותו הוא הרוצח ולהכי לא חייב למסור את עצמו. משא"כ בנערה המאורסה אף דלא קא עבדה מעשה מ"מ הרי היא עוברת על ג"ע ולהכי שפיר הדין בותן שתיהרג ולא תעבור וכו' עכ"ל.

→ והנה לפי דברינו שברציחה לענין הלאו של לא תרצח עוברים גם בגרמא מיושב שפיר שגם במכין עצמו שיפילוהו על התינוק חשיב כרוצח בגרמא ואם לענין יהרג ואל יעבור אין הבדל בין עושה מעשה לגרמא היה הדין בותן שגם באומרים לו עמוד כדי שנפילו עליו ג"כ היה חייב למסור נפשו. ומיושב סברת התוס' שגם באופן זה עבר על איסור לא תרצח בשב ואל תעשה אבל אינו חייב למסור נפשו מסברא שאמרינן מאי חזית דדמי דחברך סומק טפי ושפיר ילפינן מזה לענין עריות שבקרקע עולם פטורה מלמסור נפשה.

ובגליונות החזו"א על ספר ר"ח הלוי כתב על קושית ר"ח וז"ל: תימא והלא הנכרי המשליכו חשוב כרוח מצויה ואילו עלה לראש הגג כדי שיפול ברוח מצויה על התינוק ויהרגו חשיב רוצח ואם שאינו חייב מיתה דלא חשיב רוצח. לענין חיוב מיתה אלא

היכא שאין גילוי אמרינן שגם גרמא אסרה תורה ואעפ"י שהורג חברו על ידי גרמא פטור ממיתה נראה לי שנלמד מקרא שמביא הרמב"ם פ"ב מרוצח ה"א וז"ל: כל ההורג חברו בידו כגון שהכהו בסייף או באבן עד שמת או שרפו באש הואיל והרגו מכל מקום הוא בעצמו הרי זה נהרג בב"ד אבל השוכר הורג להורג חברו או ששלח עבדיו והרגוהו או שכפתו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו חיה וכן ההורג עצמו כל אחד מאלו שופך דמים ועוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהם מיתת ב"ד ומנין שכן הוא שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך זה ההורג בעצמו שלא על ידי שליח את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה הורג עצמו מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חברו לפני חיה לטורפו מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש נפש האדם זה השוכר אחרים להורג חברו ובפירושו נאמר בשלשתן לשון דרישה הרי דינם מסור לשמים עכ"ל. הנה לפניך שנדרש מקרא שרק ההורג בעצמו דמו ישפך אבל בהורג על ידי גרמא כגון כופתו לפני ארי או רק אדרוש היינו חייב בידי שמים אבל לא בידי אדם. ונראה שלא דלא תרצח עובר גם בהורג בגרמא שעון הריגה בידו שכתב הרמב"ם העון הזה הוא לאו דלא תרצח ולכן בפ"א כשמתחיל הרמב"ם וז"ל: כל הורג נפש אדם עובר בלא תעשה שנאמר לא תרצח נראה שגם גורם בכלל. ובונה מובן דברי הר"ן שגם בנשבע שלא לאכול ז' ימים הרי זה נשבע לעבור על דברי תורה היינו שנשבע להרוג עצמו ואף שאינו אלא הורג בגרמא מ"מ בעבירה של רציחה עובר גם כשהורג בגרמא וכמו שנתבאר ונשאר קשה למה מותר למנוע בגוסס דבר המעכב מיתתו. ובסברה זו מיושב קושית ר"ח הלוי בפ"ה מהלכות יסודי התורה הל"א שנתקשה שם בדברי התוס' שכתבו שבאונסין אשה לבוא עליה אין עליה דין של תיהרג ואל תעבור שאשה קרקע עולם היא ודין יהרג ואל יעבור נלמד מרציחה וברציחה עצמה הדין יהרג נלמד מסברא מאי

שעל ידי קולו הכלאים הולכים אבל במסיר דבר שיכול להציל אדם וכגון שורף מאכלו או מפזר סממנים שבידו שבכל אלו אינו מת מחמת מעשיו אלא מת מחמת עצמו שאינו אוכל אלא שלולא מעשיו היה מוצא אפשרות ליציל בזה לא חשיב אפילו גרמא. ומה שכתב הר"ן שבנשבע שלא לאכול עובר על דברי תורה אפשר שאין כוונתו לעבירת רציחה אלא על עבירת לאו שלא תעמוד על דם רעך שחייב אדם להציל חברו ממיתה והוא הדין הורג עצמו שעובר נמי בלאו שלא תעמוד על דם רעך ובודאי השורף מאכל חברו ומת ברעב או מפזר סממנים של רפואה עובר בלאו זה והוא הדין אם הוא בעצמו מפזר האוכל והרפואה ומה שכתב הר"ן שעובר על אך דמכם לנפשותיכם אדרוש, כוונתו לומר שלא תאמר שאין דין הצלה אלא על חברו אבל על האדם בעצמו אולי אין איסור רציחה וממילא בודאי שאין חייב בהצלה לכן מביא מאך את דמכם שאסור להרוג עצמו וממילא חזינן שלענין נפשות לא חילקה תורה בין עצמו לחברו ולכן מסתבר שגם בלאו שלא תעמוד על דם רעך נמי אינו דוקא בהצלת חברו אלא הוא הדין הצלת עצמו ולפי כל זה נאמר שדין הצלה לא נאמר על הגוסס. הן אמת שגם על חיי שעה ישנו דין הצלה וכדחזינן שמחללין את השבת על חיי שעה וכמבואר ביומא פ"ה וכן גפסק באו"ח סימן שכט ס"ד וז"ל: אפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחים וכו' עכ"ל. ועיין שם בביאור הלכה בד"ה אלא לפי שעה וז"ל: ודע עוד דה"ה גוסס נמי מחללינן עליו בפקוח הגל או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חייו דהא מרוצץ נמי גוסס הוא וגרע מגוסס דליכא בזה אפילו מיעוטי דמיעוטי אעפ"כ משום חיי שעה מחללין עליו וכמו כן גוסס וכ"כ האו"ח בשם סמ"ק וסמ"ג וז"ל: מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כ"א מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה כדאמר במסכת

בהמית בכוחו וכמו שכתבו התוס' סנהדרין דף ע"ז אבל עבירת רציחה יש כאן ואילו אמרו לו עלה על הגג ותפול על התינוק ואם אינך עולה נהרוג אותך יהרג ואל יעבור ואין חילוק בין רוח משליכו או שור או נכרי כל שהרציחה מזומנת ואם אינו אצל התינוק ואומרים לו שילך ויעמוד אצל התינוק כדי שישליכוהו יהרג ואל יעבור עכ"ל. וכנראה בכוונתו שביודע שישליכוהו מהגג והוא עולה לגג חייב משום אשו משום חיציו וכמו באבנו וסכיננו ומשאו שהניחם בראש גגו ונפלו ברוח מצויה שחייב משום חיציו לסברת התוס' סנהדרין ע"ז ד"ה סוף ומה שיודע שנכרים ישליכוהו הנכרים דומים לרוח ובזה מיושב קושית ר"ח שבאמת חשיב כרוצח גמור וחייב מיתה אילו עשה ברצון אכן מה שהחזו"א מסיים שלענין חיוב מיתה פטור כמב' בתוס' סנהדרין הכוונה לתירוץ האחרון בתוס' שם שאילו לתירוץ הראשון גם מיתה חייבים באשו משום חיציו ולתירוץ האחרון אין חייבין מיתה באשו משום חיציו אלא כשהאש הולך בלי רוח אבל כשהולך ע"י רוח חייבים רק בנוק ממון ולא ברציחה כך יוצא לפי פירוש המהרש"א שם עיי"ש. ועל זה כתב החזו"א שאף שאין חייבין מיתה כשהאש הולך על ידי רוח מ"מ חשיב כרוצח. ולכאורה דבריו דברי גביאות שחשיב כרוצח אף שפטור ממיתה אבל לפי דרכנו ניחא שהדין כך הוא בכל הורג על ידי גרמא שנחשב כרוצח.

← ונראה ליישב דינו של הרמ"א ונאמר שבהסרת המניעה מיציאת הנשמה אין בזה אפילו גורם שעד כאן לא חשיב גרמא אלא שבגלל פעולתו נפעל דבר אחר וממיתו וכגון כופתו לפני ארי שבגלל פעולתו יש כוח לארי להורגו וכן כל הגרמות שמצינו בהכונס שחייב בידי שמים וכגון נותן סם המות לפני בהמת חברו ופורץ גדר לפני בהמת חברו ושולח בערה ביד חש"ו וכדומה וחסם בקול שכל אלו מעשיו גורמים שיעשה כאן עבירה

מוריה, שנה שמינית, גליון ד—ה (פח—טט), אלול תשל"ח

שם מותר לקלל שימות שגם לא יהי' דין הצלה מכח לאו דלא תעמוד על דם רעך.

→ אמנם נראה להביא ראיה אחרת מגמי' ע"ז דף י"ח גבי רבי חנינא בן תרדיון כשאמרו לו תלמידיו פתח פיך ויכנס האש שימות מהר אמר להם מוטב שיטלנה מי שנטלה ואל יחבל בעצמו, אמר לו קלצטונרי, רבי אם אני מרבה עצים ונוטל ספוגים של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא אמר לו הן וכו'. חזינן משם שלא רצה לחבל בעצמו אף שבודאי נחשב כגוסס ומ"מ חיוב הצלה לא היה עליו שהרי ביקש שירבה בשלהבת הרי שבמצב זה אין איסור של מעיעת הצלה. אכן צ"ע למה לא רצה לפתוח פיו שיכנס האש הא במקום שמפחד מיסורים אין איסור של מאבד עצמו לדעת וכדנפסק ביור"ד סימן שמ"ג ס"ג וז"ל: וכן גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאויל המלך אין מונעין ממנו כל דבר עכ"ל. ואפשר ליישב שמחמיר על עצמו היה רבי חנינא ב"ת אבל לענין הצלה חזינן שלא החמיר הרי שמותר לגמרי ואין בזה חומרא. אכן משאול רואים שבזמן שהוא אנוס ויש לו יסורים אין דין מאבד עצמו לדעת אלא מחומרא. והנה לפי דרכנו שאם הוא עצמו מותר לא להציל גם לאחר אין חיוב הצלה א"כ נבא ונאמר שגם לאחר מותר להרוג כשהיה לשני יסורים בחייו וא"כ נבא להתיר הריגת גוסס והרי קיימל"ן שהתורג גוסס נהרג עליו ואפילו במקום שטוב מותר מ"מ אסר הרמ"א להוציא כר מתחתיו אלא רק להסיר המניעה ובע"כ שיש לחלק בין הוא עצמו שמותר מהדין לאבד עצמו במקום שטוב מותר משא"כ לאחר אסור וא"כ גם אנו נאמר שיש הבדל לגבי הצלה בין הוא עצמו לאחר שאף שהוא עצמו אינו חייב בהצלתו מ"מ אחר חייב. אמנם אין מסתבר לומר כך דבשלמא לענין להרוג עצמו שאינו חייב אלא בדיני שמים יש מקום לומר שבמקום שמפחד מיסורים מותר לו אבל אחר שחייב בדיני אדם

שמחות המעצים עיניו של מח הרי הוא שופך דמים עכ"ל. ואם מחללין עליו השבת בודאי נאמר על זה לאו דלא תעמוד על דם רעך שאל"כ איך נחלל עליו שבת אם אין שום מצוה בהצלתו מ"מ ע"כ צריך לחלק בין דינו של הרמ"א שמותר להסיר המניעה מיציאת הגנש לבין דין הביאור הלכה שמחללין השבת להאריך מחייו בכמה רגעים. ולכן נראה שדין הצלה לא נאמר אלא במקום שנהנה הניצול בהארכת ימיו וטוב לו שיאריכו ימיו בזה יש דין הצלה וגם מתללינן השבת על זה אבל במקום שטוב מותר מחייו מחמת יסורים או שאין לו שום תועלת בחיים שאין לו דעת כלל בזה אין דין הצלה עכ"פ בגוסס שאין לו אלא חיי שעה ולהכי דינו של המ"ב איירי שאף שנתרוצץ מוחו מ"מ עוד נהנה מהחיים ויכול לרמוז וכדמצינן שיכול לרמוז ליתן גט וכדחזינן בגיטין דף ע' מי שהיה מגויד או צלוב ורמוז ואמר כתבו גט לאשתי בזה יש דין הצלה אבל במקום שאין לו תועלת בחיים וטוב מותר מחייו בזה אין דין הצלה שאין כאן טובת הניצול שאין לו בזה טוב שהרי טוב מותר. ויש להביא ראיה לזה מדמצינו ביונה הנביא שביקש נפשו למות ואמר טוב מותי מחיי. וקשה הרי אסור לקלל עצמו והמקלל עצמו לוקה וכאן מצינו באליהו ששאל נפשו למות וגם ביקש בשם כמו שכתוב (מלכים א' יט ד) ויאמר רב עתה ד' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי והרי זה כמקלל עצמו בשם אלא ע"כ כשטוב מותר מחייו אין זה קללה וממילא אין חיוב הצלה. אכן יש לדחות ראיה זו שאין איסור קללה אלא בלשון קללה והיינו כשאומר בלשון ציווי לד' שירע לאיש או בלשון עתיד שד' יכהו אבל כשאומר בלשון תפלה ובקשה וכהא דאליהו ויונה וכדכתיב בריש הפסוק וישאל את נפשו למות והיינו לשון בקשה ואף שאמר בלשון ציווי קח נפשי אבל הכוונה היתה לבקשה ואצל יונה כתוב קח נא נפשי ונא היינו בקשה ואפילו נאמר שלשון שאמר אליהו נחשב לקללה מ"מ אין כ"כ הכרח לומר

שכתב הרד"ק שכיון שידע שימות על ידי נבואת שמואל מסברא לא נראה לומר כך שבגלל נבואה שימות יחשב כטרפה. אכן אפשר שבגלל הנבואה של שמואל ידע שלא יבריא מהמורים בקשת ולכן הוא טרפה.

ויש להביא ראייה לזה ששואל המלך כבר היה טרפה כשהרג עצמו שהרי מבואר בכתוב שם שציוה לנושא כליו שיהרגו ולאדם אחר לא שמענו מי שמתיר להרוג כדי שלא יתעללו בו אלא ע"כ שכבר היה טרפה ואין בו איסור רציחה אלא רק חיוב הצלה ובמקום פחד מיסורים אין בו משום הצלה. ולפי"ז מיושב מה שרבי חגיגה בן תרדיון לא רצה לפתוח פיו שיכנס האש שלא יקרב מיתתו שעוד לא היה בגדר טרפה. ואין להקשות איך ביקש מהנכרי שיקרב מיתתו הא עבר אלפני עיור שהגוי מצווה ברציחה. ונראה שטעם הדבר שהגוי הרי חשב להורגו והיה אנוס שאם לא היה הורגו היו הורגין אותו. תדע שהרי נשבע לו שיביאנו לחיי העולם הבא והוא עצמו שרף עצמו ולמה לא הניחו מלהורגו ע"כ שהיה אנוס ואף שברציחה אמרינן יהרג ואל יעבור אכן זהו בישראל אבל בגוי קיימל"ן שעכו"ם אינם מצווים על קידוש השם וכמסקנת הגמרא סנהדרין. ואף שיש לומר שברציחה גם גוים מצווים למסור נפשם משום שנלמד מסברא דמאי חזית דדמך סומק טפי עיין בפרשת דרכים שדן בזה מ"מ כיון שחשב להורגו נמצא שאינו מגדיל איסורו אם ממחר בהריגתו או שממשיך הריגתו לאט אין כאן תוספת איסור ולהכי לא שייך לפני עיוור ודו"ק.

ומהאי טעמא גמי מובן מה שכתב האחייעור ח"א סי"ט ליישב קושית הרע"א שהקשה בגליון הש"ס מכות שאמרינן שם שבאונס שגירש אינו לוקה שניתק לעשה שיכול לקחתה ולא משכחת לה ביטלו להעשה שאם הרגה קלבד"מ והקשה הרע"א הא משכחת לה שהיתה טרפה וגירשה ואחר כך הרגה שאין

לא מחלקינן בכך ולעולם אסור בכל אופן. אבל לגבי חיוב הצלה לכאורה אין הבדל בין להציל עצמו להציל חברו שהרי אין הבדל בחומר המצוה כרציחה עצמה שיש הבדל. אמנם יש מקום לפרש שכל ההיתר לאבד עצמו במקום חשש יסורים אינו אלא באופן שאין איסור רציחה וכהא דשואל המלך שנפל על חברו היה אחר שפגעו בו המורים וידע שלא יחיה וכמו דכתיב (שמואל א' לא ג) וימצאוהו המורים אנשים בקשת ויחל מאד מהמורים ויאמר שואל לנושא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים והתעללו בי וגו' ויקח שואל את החרב ויפול עליה ע"כ. וא"כ אפשר לומר שעל ידי המורים שנחלה מאד נחשב לטרפה ואין איסור רציחה בטרפה אלא שעכ"פ אסור להרוג טרפה. ונראה שטעם הדבר שאסור להרוג טרפה אף שלא עוברים לא תרצח מ"מ בלאו דלא תעמוד על דם רעך גם בהצלת טרפה הכתוב מדבר ולא איתמעט טרפה מרעך ומכיון שאינו אלא משום הצלה בכהאי גוונא שלטובתו הוא שימות מהרה שלא יתעללו בו אין בו משום הצלה ולכן מותר להרוג עצמו.

וכן נראה מפירוש הרד"ק שם פסוק ד' וז"ל: ולא חטא שואל בהרגו עצמו ואע"פ שכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כלומר מידיכם אדרוש אותו אם תהרגו עצמיכם וכן מיד כל חיה אדרשנו ומיד איש אחיו אעפ"כ לא חטא לפי שהיה יודע שואל כי סופו למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל ועוד כי ראה כי מצאוהו המורים אנשים בקשת ולא היה יכול להמלט מידם טוב היה שיהרוג הוא עצמו ולא יתעללו בו הערלים. וכן אמרו רז"ל אך את דמכם יכול כשואל ת"ל אך עכ"ל. הרי מפורש כדברנו. וכן צריך להוסיף גם בשו"ע שמביא דין זה שאך כשואל היינו גמי בכהאי גוונא שכבר הוא טרפה. וראיתי מי שפסק כך להלכה שמותר לאבד עצמו במקום שמפחד אבל לפי דרכנו אין הדין כך. הן אמת שמה

20

אין חיוב הצלה כ"ש כשטוב מותו מחייו שאין חיוב הצלה. אמנם מהר"ן שבועות שהבאנו לעיל שבנשבע שלא לאכול ז' ימים הוה כנשבע לעבור על המצוה. ולפי ביאורנו השני בר"ן שעובר על מצות הצלה שלא תעמוד על דם רעך דאינו אוכל ז' ימים א"כ זה ודאי פליגא על הא דהמנ"ח ושמעתי מדודי הגאון ר' אליהו שחור זצ"ל שאין סברת המנ"ח מוכרחת ואין במאבד עצמו לדעת משום אבידה מדעת שרק לענין ממון שייך אבידה מדעת שהממון שייך לאדם ובידו להפקירו ולהשחיתו אבל גוף האדם אינו שייך לאדם עצמו וכסברת הרדב"ז סוף סנהדרין שכתב טעם זה למה לא אמרינן שאדם נאמן על עצמו לעונשין מדין הודאת בע"ד כמאה עדים ופירש שם שאין האדם עצמו שייך לעצמו שנאמר בו הודאת בע"ד ולכן גם מדין השבת אבדה שייך גם במאבד עצמו לדעת אכן כל זה כשטוב לו לאדם לחיות אבל כשרע לו וטוב מותו בזה לא נתנה תורה מצות לא תעמוד שאף שאין גוף האדם שייך לאדם מ"מ לא הקפידה תורה אלא לטובת האדם אבל כשרע לו החיים לא הקפידה תורה וכמ"ש"נ. ולדעת המנ"ח צריך לפרש את הר"ן על דרך שפירשנו באופן הראשון שבאינו אוכל עובר גם על איסור רציחה בגרמא ומצינו גרמא גם באינו עושה מעשה כלל בהא שיודע עדות לחברו ואינו מעיד לו שחייב בדיני שמים מדין גרמא וכמבואר בב"ק פרק הכונס דף נ"ו עיי"ש אבל באדם אחר שאינו מצילו אין בזה שום גרמת רציחה אלא רק שאינו מצילו ואינו חייב כשמאבד עצמו לדעת אלא שלפי"ז הדרא קושיא ראשונה לדוכתי" שהערנו מה שנא דינו של הר"ן שאסור לצום עד שימות ובין דינו של הרמ"א שמותר להסיר המונע את יציאת נשמה. ויש מקום לחלק באופן אחר והוא שאני מניעת אכילה שהאוכל מקיים האדם באופן טבעי ולכן המונעו חשיב כרציחה בגרמא משא"כ באופן של הרמ"א שאינו מונע מאכל מהגוסס אלא שמסיר דבר המונע יציאת הנפש ואין

בוה משום קלבד"מ שהורג טרפה פטור. ותירץ האהיעזר שגם בהורג טרפה יש קלבד"מ מדין רודף שניתן להצילו בנפשו ודין רודף שייך גם בטרפה עיי"ש. ולפי דברנו טעם הדבר שיש דין רודף אף במקום שאין איסור רציחה שהריגת הרודף הוא מדין הצלת הנרדף וכדחזינן שגם קטן הרודף הורגים אותו אף שקטן אינו מצווה אלא ע"כ שהורגין אותו מדין הצלת הנרדף ועיין בר"ח הלוי בהלכות רוצח שהאריך בזה. והשתא גיחא שפיר שגם בטרפה ישנו דין הצלה ולכן גם ניתן להצילו בנפשו של רודף.

והנה אין להקשות לפי דרכנו ממה שמצינו לראשונים שהרגו קטנים שלא יפלו בידי הגוים לשמד כמפורש בקינות לתשעה באב, הרי שהותר רציחת אדם לטובתו, אכן יש ליישב בפשיטות שלהצילו משמד שהוא טובה אמיתית שהרי בע"ז אמרינן יהרג ואל יעבור נמצא שאי עבודת ע"ז חשובה יותר מנפש ישראל שם מותר להרוג ג"כ שלא יפול לשמד משא"כ להרוג אדם שלא יסבול יסורים לא מצינו להתיר לו איסור רציחה אלא רק שאין מצות הצלה בזה.

והנה בספר מנחת חינוך בקונטרס קומץ מנחת מצוה רל"ז כתב וז"ל: נראה לכאורה דאם אחד מאבד עצמו לדעת ויכול אחד להצילו אפשר שאינו מוזהר על הלאו לא מבעי' דעל העשה והשבות לרבות אבידת גופו ודאי אינו מצווה כי העשה דהשבת אבדה אינה נוהגת באבדה מדעת כמבואר בחו"מ רס"ו אלא על הלאו הזה שלא תעמוד על דם רעך ג"כ אינו מוזהר דמקשה הש"ס למה לי הלאו דלא תעמוד תיפוק לי מעשה דוהשבות לרבות השבת גופו הא יכול לומר ג"מ במאבד עצמו לדעת שעשה של השבת אין ואילו הלאו שלא תעמוד יש אלא ע"כ שגם הלאו אין במאבד עצמו לדעת כג"ל ברור עכ"ל.

ואני רואה שהדברים ק"ו אם במאבד עצמו

21

בקום ועשה בשביל ספק הצלה של חיים גמורים הוא הדין שעדיף להציל חיים גמורים של אשה מאשר להציל חיי שעה של איש. ולפי"ז בודאי מותר להפסיק את מכונת הריאה מהאשה שחיה חיי שעה כדי להציל איש חיים גמורים.

→ אכן נראה שאם אפשר להפסיק את הריאות בזמן שבין כה צריכים להפסיק מעשה מכונה כשצריך להחליף את צינור הגניילון שמכניסים לתוך הריאות או מותר להפסיק להתעסק אתה היינו שלא להחליף הצינור אבל להפסיק המכונה של הריאות תלוי אם יכולה לחיות קצת גם אחר הפסקת המכונה מותר אבל באם תמות תיכף בהפסקת המכונה נראה שאסור שכיון שמתה תיכף הרי זה כמעשה הריגה ולא רק מניעת הצלה ודמיה הא מילתא למאי דאמרינן בשבת דף כ"ט לא יקוב אדם שפופרת של ביצה ויתגנה על פי הגר בשביל שתהא מגטפת ובגמ' שם אמרינן שהטעם שאסור גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה ע"כ. וברא"ש ביצה פ"ג סימן י"ז הוכיח מכאן שתגורם שיכבה הגר מהרה כגון שחותר גר דולק של שעה חייב משום מכבה שממהר כיבוי וכתב שם שאין להוכיח דין זה מהמסתפק משמן שבגר שחייב משום מכבה ששם מיד כשלוקח מעט שמן מהגר האור מתמעט ולכן חשיב מכבה אבל כשמסתפק משמן שבשפופרת שבגר שאינו מכבה תכף משם יש ראייה שהממהר כיבוי חשיב מכבה.

02/07/2018 10:11:11

והנה היש"ש סימן כ"ח והתפארת שמואל סק"ו כתבו לדחות נמי ראית הרא"ש משפופרת שהגזרה שמא יקח כל הזמן ויתכבה תכף עיי"ש. עכ"פ חזינן שבאם לוקח שמן משפופרת ונכבה תכף חשיב מכבה ואף אנו נאמר שהסוגר את המכונה שמספק חמצן ומת תכף חשיב רוצח במעשה וזה כבר נתבאר שאסור בגוסס וחייב משום רציחה. אכן בסוגר המכונה ועדיין יכול לחיות שם אינו אלא משום מניעת הצלה ומותר.

הכאת הפטיש דבר המחיה את האדם אלא שיש בכוחו או בסגולה או בטבע למנוע המות. אבל עכ"פ אין בזה משום רציחה אפילו בגרמא אלא שמסיר דבר המעכב.

← והנה לפי ההסבר בר"ן שכתבנו שהאיסור לישבע שלא יאכל ז' ימים הוא משום עבירת הלאו דלא תעמוד על דם רעך א"כ לפי המתואר בשאלה זאת נראה שהאשה היא במצב שטוב מותה מחייה וא"כ מותר להסיר המניעה של המות ומותר להפסיק את הריאות המלאכותיות. ועוד שבמקום שאינו אלא משום הצלה הרי קיימל"ן במשנה הוריות דף י"א שהצלת האיש ^{הצלת} להצלת האשה ואפילו אם היה המקרה הפוך דהיינו אם מותר להפסיק את הריאות המופעלות לאיש כדי להציל אשה ג"כ. נראה להתיר שמסתבר שאם יש להציל איש ואשה אלא שבהצלת האשה תהיה חיי עולם. ואילו בהצלת האיש רק תהיה הצלת חיי שעה שעדיף הצלת האשה מאשר הצלת חיי שעה של האיש. תדע שהרי מבואר במסכת ע"ז דף כ"ז שאסור להתרפאות מרופא גוי שחשוד על שפיכת דמים וקא אמר הגמ' שזוהו רק בחולה שאין בו סכנה אבל בחולה שיש בו סכנה מתרפאין גם מגוי ואף שיש כאן חשש חיי שעה שאם לא יתרפא יהי' לו בודאי חיי שעה ולא יותר ואילו יתרפא מהגוי הדבר ספק אפשר שיהרגנו הגוי תכף ויפסיד חיי שעה ואפשר שירפאנו ויחי' חיים גמורים הדין שלחיי שעה לא חיישינן ומוכיח לה הגמ' מארבעה אנשים מצורעים שאמרו אם נבא העיר ומתנו ברעב ואם נפול למחנה ארם אולי יחיו ואף שאם יבואו העיר יהי' להם בודאי חיי שעה ע"כ שלחיי שעה לא חיישינן ועיין שם בתוס' ד"ה לחיי שעה שהקשו הא מותר לחלל שבת על חיי שעה. ותירצו דהכא והתם עבדינן לטובתו דהתם אם לא תחוש ימות והכא אם תחוש ולא יתרפא מן העכו"ם ודאי ימות וכאן וכאן שבקינן הודאי למעביד הספק עכ"ל. ואם רואים שמותר ליכנס בספק בחיי שעה

22

שם לנתח לרופא ישראל אף במקום ספק אם יצליח הניתוח או ימות מחמת הניתוח שאין בזה משום רציחה כיון שאם לא יעשו הניתוח בודאי ימות לפני י"ב חודש עיי"ש.

ולפי"ז נראה שגם בנידון דידן אחר שנתבאר שבטרפה אין בו רציחה אלא משום הצלה וא"כ הדרא למה שכתבנו לעיל שבמקום שיש להציל חיי עולם אין בזה חיוב להציל חיי שעה.

מסקנת הדברים שאם האשה בודאי לא תוכל לחיות י"ב חודש מחמת מחלה (ולא מחמת חולשה) מותר להפריד את המתקן של הריאות בכל אופן. ואם אפשר ליותר שלא להפריד באופן שתמות תיכף עדיף ואם יש לה אפשרות לחיות י"ב חודש או אפילו אין סיכוי לחייה י"ב חודש אבל הסיבה היא מחמת חולשה ולא מחמת מחלתה או אם טוב מותה מחייה והמכונה נפסקה וצריך להפעילה מחדש או שצריך להחליף צינור הגומי שנכנס לתוך הריאות אין צורך להפעיל יותר ואפשר לתתו למי שיש לו סיכוי לחיות חיים גמורים ולא חיי שעה אבל להפריד בידים בזמן שתמות תכף בודאי אסור ואם לא תמות תכף הדבר שקול ותלוי בבי' הפירושים שכתבנו בר"ן שבועות.

← ולפי"ז צריך לומר שהרמ"א שמתיר להסיר מלח מלשון הגוסס איירי בגוונא שלא מת תכף אבל אם ימות תכף אסור וכמו שנתבאר אכן במסיר קול הפטיש אפשר שאפילו מת תכף כיון שאין קשר אלא על ידי קול אולי אין בזה מעשה רציחה כמו שמן שמחובר לנר וכן חמצן שמחובר לגוף. אכן כל מה שנתבאר עד כאן הוא לפי הדרך שהלכנו שמניעת חמצן ואוכל מגוסס אין בו משום רוצח ואפילו לא ← גרמא אלא מניעת הצלה. אכן לפי דרך הראשונה שבמונע אוכל ואויר חשיב רוצח כגורם עכ"פ ושאני הך דינו של הרמ"א שמסיר רק דברים שמעכבים יציאת הנפש אבל אינם מכינים הגוף א"כ אסור בכל גוונא להוריד ולהוציא את הצינור המביא אויר לחולה. אמנם נראה לי שכל זה בגוסס שאין לו מחלה אלא שמת מחמת אפיסת כוסות או זיקנה אבל באם האשה שמחובר צינור המכונה היא חולה שמחמת מחלתה אינה יכולה לחיות י"ב חודש או חשובה כטרפה וכמו שכתב האחיעזר בח"ב סימן ט"ז אות ו' על פי דברי הרמב"ם בפ"ב מרוצח הל"ח וזה לשונו בהורג את הטרפה דפטור אם ידוע בודאי שזה טרפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לו תעלה באדם ובזה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר אז אין לו דין רוצח עיי"ש שעל פי זה התיר

הרב זלמן נחמיה גולדברג
ירושלים

בגדרי גרימת הריגה ודחיית נפש מפני נפש
(תשובה להשגות הגר"י הלפרין שליט"א)

שמח לבי אחרי ראותי כי אחד מאנשי שם ומעלה גדול בתורה שקד על תשובתי, הוא ידידי ורב מכירי הגר"ל יצחק הלפרין שליט"א מחבר ספא מעשה וגרמא, וירה חיצוי השגותיו בכל אשר לא נכון בעיניו אלו נפרדות ושונות, הנה מחשבות בני אדם בכל דרך השכל ואף כי בחכמת התלמוד העמוקה מני ים. לכן ראיתי לכתוב מה שנראה לענ"ד, ואקוה שיהיה בזה הועלת לרבים ויהי רצוא דאימא מילתא דתתקבל.

והנה בעיקר מה שחלוק עלי הוא בנה שכתבתי שתי דרכים ליישב מה שפסק הרמ"א שגוסס מותר להסיר המלח מעל לשונו או להשתיק קול דופק, שבוה ימות מהרה, והדרך הא' הוא שהשורף מאכלו או רפואתו של חבריו ומחמת זה מת ברעב אין השורף נחשב כרוצח אפילו לא כרוצח בגרמא, ולא עבר אלא על לאו דלא תעמוד על דם רעך שנמנע מלהציל חברו, ולכן בגוסס כזה שטוב מותר מחייו אין מצות הצלה ולכן מותר להסיר המלח וקול דופק. הדרך הב' ששורף מאכלו ורפואתו של חבריו נחשב כרוצח בגרמא אלא שמסיר מלח וקול דופק מתיר הרמ"א שאין המלח והקול דופק מחייב האדם, ולכן אין בהסרתם משום גרם רוצח. משא"כ מונע מאכל ורפואה שזה כחונק חברו על ידי גרמא, והנה לידידי הרב המשיג פשוט לו כדרך הב' ואין להסתפק כלל לומר כדרך הראשון, אכן לענ"ד לבבי לא ידמה כן, והנה אעתיק בזה מה שכתב בחידושי ר"ח הלוי פ"ה מיסודי התורה הלא' אחר שבא להוכיח שלא כדעת התוספות הסוברים שאין אדם חייב למסור נפשו אם כופים אותו שיהרג חברו בלי מעשה אלא שעל כל רציחה חייב למסור נפשו, ופירש שהסברא שאומרת הגמרא מאי חזית דדמך סומק טפי הכוונה מאחר ששתי הנפשות שקולות הם, ממילא אינה נדחית משום פיקוח נפש, וכתב שם ודיל: ואין חילוק בין שב ואל תעשה למעשה בידים שלעולם אין בהם דחיה, וממילא דהוי דינא דיהרג ואל יעבור בכל גוונא, וגם ברציחה גופא אם היה שוא"ת בגוונא דיש בה דין רציחה גם כן אמרינן כיון ששקולים ואין חברו נדחה מפני פיקוח נפשו ממילא יהרג ואל יעבור כיון דלא חלה דין דחיה בהרציחה, ונראה דכן הוא כפירוש הזה מהא דאיתא בב"מ דף סב שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותים שניהם מתים וכו' עד שבא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמים, הרי אע"ג דהתם הוי בשב ואל תעשה, ועוד יותר דלא הוי התם דין רציחה כלל ורק משום דין הצלה ומ"מ צריכים לקרא דחי

אחיך עמך דחיך קודמים. וש"מ דדוקא בהצלה דאיכא קרא דוחי אחיך עמך דחיך קודמים, אבל ברציחה דליכא קרא בכל ענין יהרג ואל יעבור אף בשוא"ת, ובלא עביד מעשה, אם אך יש בו דין רציחה, עכ"ל.

הנה מפורש הדבר בגר"ח שהמונע מים מחבירו ומחמת זה מת, אין בו דין רציחה אלא רק מניעת הצלה. ואם באנו לחלק שהמונע מים שלו מחבירו בזה אין זה כרוצח בגרמא, אבל הגזול מים מחבירו ומת בצמא זהו כגורם של רציחה. אין הדבר מכוון בסברא שהרי מדין פיקוח נפש מותר לחבירו לגזול מים ממנו כדי להציל עצמו, וכדעת רוב הראשונים הסוברים בב"ק פרק הכונס, וא"כ אם חבירו מונע ממנו מליקח מים לכאורה הרי זה כגזול מימיו וייחשב כרוצח, ואף אם תאמר שזה ודאי שאסור לזה שאין המים שלו לגזול מי חבירו בזמן שחבירו ימות ע"י שיקח הוא המים, ואף שבלי הקרא של וחי אחיך עמך חייב לתת לו חבירו וכדעת בן פטורא, מ"מ לא התיר בן פטורא שיקח מים של חבירו שבוה גורם שימות חבירו, ואין רציחת חבירו נדחה כדי להציל גופו, אלא שעל חבירו מוטל לקיים מצוה של הצלה אף במקום פיקוח נפשו שלו מ"מ מאחר שחבירו חייב במצוה שוב אין איסור לו ליקח בע"כ חצי מהמים. שכך יוצא הדין שיחלקו המים ואין בזה משום רציחתו שיכול לכוף חבירו על המצוה, ואף שלכוף על המצוה צריך ב"ד ולא ניתנה רשות לכל אדם לכוף חבירו על המצוה וכמש"כ הקצות החושן בסימן ג ובמשובב שם, מ"מ הא הקצות"ח מחלק שם בין לכוף חבירו על מצוות עשה לבין לכוף חבירו שלא יעבור על לאו ואיסור, שבוה יכול כל אדם להכותו ולהפרישו מאיסורא. (וכבר ביארנו במקום אחר שהלאו שלא תעמוד על דם רעך דינו בלא תעשה ואינה כמצות עשה ולכן לא שייך בה שיפטר האדם ממצוה זו מחמת שעוסק במצוה אחרת). אכן למה שכתב שם במשובב נתיבות שלהפרישו מאיסור מותר רק הכאה אבל לב"ד שמותר לכוף על המצוה מותר להכותו עד שתצא נשמתו, א"כ אפשר שליקח חצי מהמים שלו הר"ז כהכהו עד שתצא נפשו, וצ"ע בזה. ואף שמצינו שכופין האדם ליתן גט או להקריב קרבן, הוא דווקא באומר רוצה אני, מסתבר שזה רק במקום שצריך שיחול הקנאת האדם כמו בגט שכל שאינו רוצה אינו גט, ואף שיתן לו לא יחול, וכן קרבן לא יחול ההקדש או לא יתכפר בלי רצון, אבל בלקיחת מימיו שאין צורך להקנאתו שהרי מותר לגזול לצורך פיקוח נפשו, א"כ גם בלא יקנהו הניצול יתקיים המצוה של בעל המים אין צריך רוצה אני.

והנה אף נדחוק לומר שמ"מ כל שפוגע במים של המת הרי זה כגורם מיתתו, משא"כ כשאין המים שלו אף במקום שמותר למת ליקח המים על פי דין, שבוה אין בו אלא איסור לא תעמוד על דם רעך, מ"מ בנידון דידן שהיתה בשאלה אם מותר למנוע מהחולה מכוונת הריאות שהרי אין המכונה של החולה, ולא של בית החולים, וא"כ אם הרופאים מנתקים המכונה הרי זה כשותים מים של עצמם, שבוה בודאי אין איסור רציחה, זולת אם נאמר שבית החולים הם כמצות מצדקה והרופא כגבאי של צדקה, ונאמר שהגבאי של צדקה שלא יתן מים לעני ומה יחשב כגורם, זו סברא רחוקה.

וכן אין לחלק בין אינו נותן לו מים לבין מנתק המכונה שעושה מעשה,

שא"כ גם נאמר שרק במונע מלידתן לו המים שלו אינו כגורם ברציחה אבל בזמן ששותה בעצמו המים עושה מעשה במים שאז לא יוכל חבירו ליקח אותם, וא"כ נמצא שגם במהלכים בדרך יש גרם רציחה, וא"כ סותר לדברי הגר"ח שהבאנו. והנה יש עוד להביא ראיה שהשורף מאכלו של חבירו נחשב כרוצח, ממה שפסק הרמב"ם בפ"ג ה"י ו"ל: אבל הכופת את חבירו והניתו ברעב עד שמת וכו' בכל אלו אין ממיתין אותו והרי רוצח ודורש דמים דורש ממנו דם עכ"ל. הנה בהא דדאי מודינא שהכופת חבירו שאני משורף מאכלו שעושה מעשה בגופו של אדם ומחמת זה אינו יכול לאכול משא"כ כשאינו עושה מעשה באדם אלא באכל זהו אינו כגורם רציחתו. אכן לפי סברא זו יש מקום להסביר דברי הר"ן שהבאנו שהנשבע שלא לאכול נשבע לבטל המצוה כנשבע להרוג את עצמו שזה שנשבע לא לאכול הרי ככופת עצמו בחבל שלא יוכל לאכול שנחשב כמעשה רציחה שהרי השבועה חלה על עצמו ונמצא שאסר עצמו בחבל של שבועה. וכן מה שהביא ראיה מהדין שכפה עליו גיגית ומת בהבלה שכתב הרמב"ם בפ"ג ה"י שאין ממיתין אבל הוא רוצח ודורש דמים ממנו דם. הנה לפי דרכינו אפשר שכפה עליו גיגית הר"ז ככפתו ומת ברעב. והנה הגם שבגיגית אין עושה מעשה ממש בגופו של האדם כמו בכפתו, מ"מ מאחר שהפועל היוצא שהאדם לא יוכל להגיע לאויר או למזון זהו אינו כגרמא, אלא מניעת הצלה.

אכן עדיין יש להקשות, ממש"ג בסגהדרין עז אמר ר' זירא האי מאן דעיליה לחבריה בביתא דשישא ואדליק ליה הנר ומת חייב ופסקו הרמב"ם פ"ג מרוצח ה"ט. והנה מה שמדליק הנר גורם למיתת חבירו הוא מחמת שהנר שורף חמצן שבבית, והדבר דומה לשורף מזונו ומת ברעב והנה זה דבר קשה גם אליבא דידידי הרב המשיג, שגם לשיטתו אין השורף מזון חבירו חייב מיתה שאינו אלא כגורם ולא מדליק הנר חייב מיתה. והנה מה שכתבנו במאמרינו שהמפסיק מכוונת הריאה ומחמת זה מת החולה תיכף שזה חייב כרוצח גמור ודמינו הדבר למסתפק בשמן שנמצא בקערה שעל פי הנר שאם נטל כל השמן ונכבה הנר תיכף לנטילתו שחשוב ככבדה. כך גם בנוטל אויר חבירו ומת תיכף חייב בסברא זו מובן גם דין זה שהמדליק נר ושורף האויר מאחר שהנר דולק כל הזמן עד שמת חבירו הרי זה כמת תיכף לנטילת האויר ואף שלא מת תיכף כשהדליק הנר מ"מ מאחר שקי"ל אשו משום חיצו נמצא שכוחו שורף האויר כל הזמן עד שמת ולכן חייב. ולסברא זו אם הדליק לו הנר קצת ונכבה הנר ואח"כ מת פטור השורף, ואינו אפילו כגורם רציחה, אלא איזהרתו מלא תעמוד על דם רעך. אכן אם סגרו בחדר ומת אח"כ מחמת שנגמר האויר או דומה לכפתו ומת ברעב וכמו שנתבאר לעיל.

ובזה נראה לבאר מה שפסק הרמב"ם בפ"ג מרוצח ה"ט ו"ל: וה"ה למניח ידו על פי של חבירו וחוטמו עד שהניתו מפרפר ואינו יכול לחיות, או שבנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח או שהכניסו למערה או לבית ועישן עליו עד שמת או שהכניסו לבית של שיש והדליק עליו נר עד שהמיתו ההבל, בכל אלו נהרג עליו שזה כמו שחנקו בידו, עכ"ל.

וכבר תמה הכס"מ שם למת חייב בכנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח הא בכפה עליו גיגית פסק הרמב"ם בה"י שם שפטור בדיני אדם, ומה הבדל יש בין

בנה עליו מקום לכפה עליו גיגית ולפי דברינו נראה שבנה עליו היינו שבנה מסביב לגופו ומת תיכף משא"כ בגיגית, שהינו רחב קצת ואינו מת מיד, ולכן פטור. ואולי אפשר לכוין תירוץ זה גם בלשון הכס"מ וד"ל: ושמא י"ל שהבונה עליו מקום מכל צדדיו קודם שיסתום הכותל האחרון כבר נתמעט הרוח וכסתם הכותל הרביעי או כלה הרוח ונתרבה ההבל שהמיתו ולפיכך חייב משא"כ בשכפה עליו גיגית. וצ"ע עכ"ל.

→ וכן במנית ידו על פיו וחוטמו עד שהניחו מפרפר שחייב, שמה שהניחו מפרפר הרי זה כמת תיכף שאח"כ אינו מתרפא גם בהסיר ידו ממנו וזה כהורגו תיכף משא"כ בהדליק הנר שאו אם נכבה הנר לפני שמת ואילו היו פותחין הדלת היה יכול לחיות, רק מחמת שהדלת סגורה אין במעשיו רציחה, וכן במפסיק המכונה אם כשהפסיק אפילו יחזיר מיד המכונה ימות החולה מחמת זה שהיה רגע מופסקת המכונה ייחשב כרוצח.

עוד אפשר ליישב בדין זה למה מדליק הנר חייב כרוצח הא אינו אלא כשורף מאכלו של חברו, שבוה שמדליק הנר מקלקל האויר הנמצא בחדר ומת מחמת האויר הרע שעשה הנר. וכן הוא לשון הגמרא והרמב"ם או שהכניסו לבית של שיש והדליק עליו הנר עד שהמיתו ההבל עכ"ל. ואין זה כשורף מאכלו שמת מחמת שאינו אוכל משא"כ המת מחמת הבל הנר מת מחמת שגושם אויר רע. ויתכן ששני התירוצים אמת, ומדויק לשון הרמב"ם שכתב שבנה עליו מקום עד שמנע ממנו הרוח או שהכניסו לבית של שיש והדליק עליו הנר כתב שהמיתו ההבל, ולפי דרכינו יש בזה גפ"מ אם הנר נכבה לפני שמת ואח"כ שבוה יתחייב ואילו בבנה עליו מקום ולא ימות תיכף, או שכפה עליו גיגית פטור ממיתה ונהה אף שאת"ל שאין האמת המדעית כך, ושגם במדליק עליו הנר אינו מת מחמת ההבל הרע אלא מחמת שאין אויר טוב, מ"מ נראה שאין הולכין בזה אחר מה שיודעים גדולי החכמים אלא מה שנראה לעיני העם שאינם חכמים גדולים, ביטוי זה יש ברמב"ם פ"ה משבועות הכ"ב.

→ ודוגמא לדבר, כמו שדנים זמן שקיעת החמה וביאת אורו כפי מה שרואים העם, אף שגדולי החכמים יודעים שבזמן שרואים שהשמש שקעה כבר שקעה לפני עשר דקות מ"מ אין הולכים בזה אחר זה אלא הנראה להעם. ואף שיש לחלק שאולי כך נאמרה ההלכה שכלה זמן היום בשעה שהעם רואה שאפילו השמש שקעה כבר לפני זה מ"מ מאחר שהיה אור עדיין יום וכמו שלדעת ר"ת זמן לילה כשכלה האור ולא כשכלה השמש וכן לשאר השיטות הבין השמשות ספק הוא שאין השמש נראית מ"מ אינו דומה שאף לר"ת שצריך שיכלה האור מ"מ האור שבא מהשמש משא"כ האור שרואים העם כבר אינו מהשמש שכבר פירש ממנו. אכן אפשר שעיקר הזמן תלוי בראיית שלושה כוכבים וראיית הכוכבים אינו להוכיח שכעת יש כוכבים בשמים שהרי הכוכבים נמצאים גם ביום, אלא שאינם נראים מחמת אור היום ובשעה שנראים יודעים שכל האור היום וזה בודאי תלוי בראיית העם.

ובסברא זו מובן מה שאומרת הגמרא ב"ק ג שרב סובר שבור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטה. וטעם הדבר שחבטה קרקע עולם הוא. ובפשטות הכוונה

קרקע עולם שאין הקרקע שלו, וגם לא הוא עושה הקרקע שחובטת בשור שקרקע זו היה שם מקודם והוא רק גטל קרקע העליון וממילא נתגלה הקרקע התחתון שחובטת אבל משום הבל חייב שהוא יצר ההבדל שהורגת בבור. והבל הבור שממית דומה להבל הנר שממית בבית, ואם נאמר שהבל הנר הוא ממית מחמת ששרף האויר הטוב וממילא מת מחמת חסרון האויר ששורף אוכל ומת ברעב. א"כ גם על הבל הבור לא נתחייב שאפילו היה שורף האויר הטוב שבבור היה צריך להיות פטור, שאינו אלא גורם ולא עדיף מחבטה אלא ע"כ שכין שנראה שמת מחמת ההבל שבבור וזה בא על ידי חפירת הבור ולכן חייב. והנה סברת שמואל הסובר שם שבור שחייבה עליו תורה להכלו וכ"ש לחבטו היינו שהבל ממילא בא, היינו שלא החופר מכניסו בידיו אלא מעצמו נכנס.

ובזה יש להבין מה שכתוב במשנה השביעית פ"ב משנה ג שמותר לעשות בתים לאילן עד ר"ה של שביעית, ובירושלמי שם מקשה מה בין המזהם (היינו שסך הגפנים) שמותר בשביעית עצמו לעושה בתים שאסור בשביעית ומשני המזהם אינו אלא כמושיב שומר (כלומר שלא יתקלקל וזה מותר בשביעית) אבל בית עושה לה צל והיא גדולה מחמתן. והנה בירושלמי פרק ז ה"ב מבואר שהעושה בתים לאילן בשבת חייב והנה לכאורה פשוט הדבר שעשיית צל אינה שהבית עושה צל, אלא שמסתיר את השמש וממילא נעשה צל ולמה יתחייב הא אינו אלא מונע שלא יזיק השמש לעץ ואף שגדל העץ מ"מ אינו מכח הצל אלא שאילולא הצל היה השמש גורם שלא יגדל והצל מונע מהשמש וגדל העץ. והנה אף שמצינו בזורה ורוח מסייעתו שחייב בשבת אף שהוא גרמא משום שמלאכת מחשבת אסרה תורה מ"מ אין זו סברה לחייב בעשיית הצל חדא לדעת המג"א בסימן רנ"ב שהטוחן ברחיים של מים פטור בשבת שנעשית מאיליה ולא מכח האדם נטחן ובאבן העוזר בסימן שכח השיג עליו שיתחייב משום שהיה כזורה ורוח מסייעתו וכאופה ומבשל.

ובאחרונים תירצו כש"כ בהגהות חת"ס בסימן רנב שרק במקום שכל המלאכה נעשית בגרמא כאופה וכזורה או חייב בשבת משום מלאכת מחשבת משא"כ רחיים של מים שבמשכן טחנו ברחיים של יד, וא"כ הכי נמי נאמר לענין זורע שהיה ביד ולא בגרמא של עשיית בתים לצל, ואין יתחייב בשבת משום תולדה של זורע, ועוד שגם לזורה ורוח מסייעתו אינו דומה ששם האדם הוא הגורם שיזרה על ידי ששם התבואה ברוח אבל עשיית צל אינו אלא מונע מחמה לבוא ולא מצינו שאסור לעשות דבר זה כמו לסגור הדלת שלא יבוא הרוח לכבות הנר אפילו אם יהיה דרכו בזה. מ"מ לא מסתבר לחייב משום מלאכת מחשבת. לכן נראה שעשיית צל מאחר שנראה לעיני העם כאילו הצל הוא הגורם לצמיחת האילן ולא מניעת השמש ודומה לעשיית הבל על ידי חפירת בור.

והדלקת הנר שנחשב כמעשה אדם או מת האדם מחמת הבל, ובה יש להסביר גם הדין שנפסק ביו"ד סימן ז שאם פטר אדם מים עד שבאו וסבבו הגלגל ושחט בסביבתו הרי זה כשרה בדיעבד שהרי מכוח אדם בא. במד"א בסביבה ראשונה שהיא מכוח האדם אבל מסביבה שניה ולאחריה פסולה. שהרי אינה מכוח האדם אלא מכוח המים בהילוכו, עכ"ל. וכ"ה ברמב"ם. לכאורה אינו

מובן מה הפרש בין סיבוב ראשון או סיבוב שני הא גם סיבוב ראשון המים יוצאין מכוח דחיפת הגתר או מחמת כובדן אלא שמחמת שהסיר המונע זהו חשיב כבאים מכוחו אם כן גם מים שבאים אחר כן אלמלא שהוא הסיר המניע לא יוצאין. והנה ביד רמה סנהדרין דף עז הביאו באחיצור ח"ג סימן ס וז"ל: ואי קשיא לך, מכדי הכא לאו בדאולי ומכוחו עסקינן אלא כגון שהיה דבר מפסיק בין המים וכינו ונטלו ונמצאו המים באים מאליהן, ואמאי מחייב הא לאו כוחו ומאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא הוא ונטלו ואפילו הוא קדם ונטל פטור דבעידנא דשדי מפסק פסיקי גירי. אלמא אע"ג דקא שקיל ליה לההוא מידעם דהוי מפסיק ביני ובין גירי דשדי ביה פטור, וכ"ש הכא דגירי דהני גירי לאו מכוחו קאולי ואמאי מחייב, לא תיקשה לן וכו' ולא דמיא הא מילתא לזרק חץ ותריס בידו דאילו התם כי סלקיה לתריס מיקמי דנמטי גירא לגבי הוא דסליקי דאי לבתר דמטא לגבי תריס אע"ג דהוי מסלק ליה לתריס תו לא הוי אזיל גירא טפי וכו'. אבל הכא דכי סלקי לעפרא דמפסיק בין מיא לדידיה מיא הוה נגעי בההוא עפרא וכו', עכ"ל.

והנה גם לדבריו שמחלק בין מסלק את המונע שנוגע במים או המסלק המונע שאינו נוגע במים עדיין אינו מובן מדוע כשהמים באים מסבבים סיבוב שני אין זה מכוח האדם הא המונע נגע במים הראשונים והמים הראשונים נוגעים במים השניים וייחשב כבאין גם המים השניים מכוחו.

→ אכן לפי דרכינו מובן שלעולם מה שחייב אדם כשמסיר המונע אינו אלא מטעם שבעיני העם, נראה כאילו הסרת המונע הוא הדוחף למים ולכן חייב אבל המים הבאים אח"כ ודוחפין הגלגל דבר זה נראה לכל העם ולא רק לחכמים שיודעים שבאים המים מכוח כובדן ואפשר שגם מה שחילק הרמ"ה נתכוין לכך שכל המסלק מונע לפני שנגע בו המים או החץ פטור מפני שאז נראה לכל שאין הסרת המונע דוחף למים.

ובזה יש להסביר מה שמבואר בגמרא סנהדרין עז זרק צרור למעלה והלכה לצדדים והרגה חייב, וברש"י שם ד"ה והלה וז"ל: אבל אם נפלה נוכחה והרגה פטור דלאו כוחו הוא אלא היא חוזרת לארץ מאליה עכ"ל. ויש להקשות למה פטור הא אילו היה צרור בידו ופתח ידו ונפלה והרגה חייב הרוצח שהרי פתיחת היד לא גרע מפותח בדקא דמיא שכבר נתבאר שחייב שהסרת חשיב כבאו המים מכוחו אם נגעו המים ואם פתח ידו ונפל הצרור והרגה חייב. למה הזורק למעלה ונפלה נוכחה והרגה פטור, מ"מ הא הזורק הצרור למעלה הסיר המונע ומחמת זה נפלה בסוף למטה לארץ ומה שמתחילה הלכה למעלה הא זה בא מכוח האדם ונמצא שהלכה הצרור למעלה מכוחו ואח"כ כשחוזר בא מחמת שמתחילה הסיר המונע שג"ה חייב.

אכן לדברינו אפשר להסביר שכל שאין המונע פועל שירד תיכף למטה אף שאחר כן יורדת היא למטה מ"מ אין העם מכירים שירדה למטה מכוח האדם. והנה עצם הנחה זו שלדיני תורה קבעה התורה מה שנראה לעיני העם ולא מה שיודעים גדולי החכמים לכאורה מצאתי סתירה לזה ממה שכתב הצפנת פענח בפ"א מהלכות קידוש החודש וז"ל: אך בעדות קדוה"ח הנה באמת הראיה

היא רק ראייה דמיונית דהא באמת אינו רואה הלבנה, וכן ההגדה בבי"ד הוא גדר מצוה ולא משום קדוש החודש דהא קיי"ל אם קדשוהו בלי עדים מקודשת וכו' ולפי"ז כל ראייה והגדה שאינה עושה פעולה גבי קה"ח הוא כמו שלא ראה כלום ולא הגיד כלום וכו'. וכן נ"ל דלגבי גיטין וקידושין לא שייך נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותו בטלה משום דגיטין וקידושין העדות הם עושים הפעולה ולגבי אלו העדים הוה כמו שלא ראו כלום א"כ כך גבי עדות החודש באמת לא ראה הלבנה האמיתית רק שהתורה אמרה שאם יראו כך וכך יאמרו בבי"ד ויכולים ב"ד לקדשו וכו' עכ"ל. והנה מה שכתב שאין העדים רואין הלבנה האמיתית לא נתברר למה אינם רואים, ושמעתי שכונת הצפ"פ שהסיבה היא שהלבנה היא גוף עכור ואין רואים הלבנה עצמה אלא מה שמחזירה קרני השמש (ונתכוין הצפ"פ ליישב קושית המנחת חינוך אף שלא הוכיר קושיא זו) שהקשה במעשה שראו טוביה הרופא ובנו ועבדו משוחרר וקיבל ב"ד אותו ועבדו משוחרר, והקשה המב"ח שיפסלו כולם משום שנמצא אחד מהם בנו? וע"ז תי' שמאחר שלא ראו הלבנה אלא שכך הדין שעדים שאמרו ראינו כך דמיון הלבנה עדותן מתקבלת, ולגבי הפסולים שלא חידשה תורה שיחשב שראו הר"ז כלא ראו כלל. אכן פירוש זה תמוה כמדומני שאין עין אדם רואה שום דבר חוץ מאור, וכל מה שראתה אינה אלא מה שהאור חוזר מהדבר ואין לך דין עדות שנמצא בהם קרוב או פסול כלל לכן נראה שלגבי ראיית הלבנה אין עדותן לברר האמת שיש לבנה בשמים שזה ידוע לב"ד ע"פ דרכי החשבון וכמש"כ הרמב"ם פ"א מקה"ח ה"ו שב"ד מחשבין כדרך האצטגנינין וידעין אם אפשר שתראה הירח בזמנו ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שתראה אם באו עדים יודעים בודאי שעדי שקר הם ע"כ, ומאחר שאין העדים באים לברר הדבר שהאמת כך אלא שכן הדין שצריך לקדש כשעדים רואים ונמצא שראיתם הוא הסיבה שיכולים לקדש ובעדות כזו לא נתחדש דין של נמצא אחד מהם קרוב או פסול וזה דומה לעדים שרואים קידושין שבראייתם גורמים לקידושין שיהיו, ואילו כן הפירוש בצפנת פענח וזהו מה שקורא ראייה דמיונית, וצ"ע.

→ עוד הביא ידידי הרב שליט"א ראייה שהשורף מאכל חבירו ומת חשיב כרוצח בגרמא, ממה שמבואר ברמב"ם פ"ג מרוצח הי"א שהדוחף חבירו לבור היה שם סולם שיכול לעלות עליו וכו' ובא אחר וסילק את הסולם והסיר את התריס שניהם אינם נהרגים בב"ד אפילו היה הדוחף עצמו הוא שחזר וסילק את הסולם פטור ממיתת בי"ד ונדרש ממנו דם עכ"ל. ומבואר בגמרא הטעם שבעידנא ששדייה יכול לעלות. והנה פשיטא ליה להרב הנ"ל שהראשון שדחפו לבור אינו חייב כרוצח אפילו בידי שמים והשני שסילק הסולם הוא המחויב בידי שמים והרי המסלק סולם כשורף מאכלו ורפואתו של חבירו ואעפ"כ דינו כרוצח. והנה לפי מה שביארנו לעיל שהכופת חבירו ומת ברעב או שכפה עליו גיגית ומת מחוסר אויר אינו דומה לשורף מאכלו מאחר שכפת אדם או שכפה עליו גיגית שדומה לכופת וכל שהסיבה שמת ברעב הוא מחמת שהאדם אסור זהו כגורם ברציחה ואינו דומה לשורף מאכלו ורפואתו שהאדם חפשי לחפש מזונו ורפואתו ולפי"ז נראה שהנוטל סולם מהבור הרי זה כסוגר דלת בפני אדם או ככופה גיגית

ונחשב כרוצח. וממילא מה שדן ידידי הרב שליט"א שגם בדין שזרק בו חץ וסמניו בידו ובא אחד ופיזר הסמנים שגם כן חייב המפור בדיני שמים כרוצח. אינו דומה למסלק סולם, וכמו שנתבאר.

אכן אי קשיא מה שאומרת הגמרא שדחף חבירו לבור ואחר כך סילק הסולם פטור מטעם דבעינא שדחפו יכול לעלות מהבור, דוק מזה שאם סילק הסולם ואח"כ דחפו לבור חייב מיתה בידי אדם כרוצח גמור ואם הכוונה שמת בבור מחמת הרעב איך יתכן לחייבו מיתה, הא רבא עצמו טובר שם שכפתו ומת ברעב פטור ולמה בדחפו לבור יתחייב אלא עכ"ל שמת בבור לא מחמת הרעב, ורש"י שם ד"ה קדם פירש: קודם נפילתו של זה, ואם היה הכוונה שמת ברעב למה פירש שסילק לפני שנפל אלא גראה שרש"י מפרש שדחפו לבור ואילו היה שם סולם היה נופל על הסולם והיה יוצא מהבור, אבל קדם וסילק הסולם לפני שנפל ולכן נפל בתחתית הבור ומת מחבטת הקרקע שבבור ודומה למה שמבואר בב"ק כו הזורק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות ובא וסילקן או קדם וסילקן פטור. (אלא שצ"ע למה לא ציירה בגמרא בדוחף כך שדחף חבירו מהגג והיו כרים וכסתות וקדם וסילק). עכ"פ אם הכוונה כן בודאי שחייב המסלק בידי שמים כרוצח שבוה ודאי מה שסילק גרם שימות מחמתו. ועוד יותר שהשו"ע בסימן שפו פסק בדין זה שזרק כלים מראש הגג והיו שם כרים וכסתות ובא אחר וסילק, שהמסלק חייב לשלם מדינא דגרמי ובודאי כל שנחשב בדיני נזיקין חשיב כגורם לרציחה דינו כרוצח בדיני שמים.

אכן מה שפשיטא ליה לידידי הרב, שהראשון הדוחף פטור מדיני שמים. לידידי מספקא ליה טובא, דהנה בגמרא ב"ק לג ע"א מבואר בשזורק אבן ואח"כ הוציא הלה את ראשו וקיבלה ומת פטור הזורק מגלות שנאמר ומצא פרט לממציא עצמו, ובגמרא שם נחלקו אם פטור דוקא מגלות אבל אם קיבל הלה את האבן ונחבל חייב בחמשה דברים או שפטור גם מחיוב חבלה, ובתוספות שם ד"ה והוציא הקשו הא זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות ובא אחר וסילק או שהוא קדם וסילק פטור, ומאי שנא מהוציא ראשו שחייב, ותירצו שבזרק כלי אין לחשוב דיסלקו הכרים וישברו הכלים אבל בהוציא הלה את ראשו היה לו לחשוש שמא יוציא אחר ראשו עכ"ד, וקשה לי הא הגמרא פוטרת הזורק כלי גם בשקדם הוא עצמו וסילך את הכרים, ולמה לא נחייבו הא היה יודע שיסלק הכרים אחר שיזרוק הכלי, ובודאי דחוק גדול לאוקמי שבזמן שזרק לא חשב לסלק רק אחר שזרק נמלך לסלק. (אכן אפשר שמספק שמא באמת לא נתכוין לסלק בעת שזרק אי אפשר להוציא ממנו ממון, ולפי"ז בבא לצאת ידי שמים או שמודה על האמת שכיון לסלק בעת שזרק חייב בדיני אדם). לכן גראה שכוונת התוספות שלא היה צריך לחשוב שיסלק הכרים היינו שיבוא אחר ויסלק שלא בכוונה, וכמו שהוציא הלה ראשו שהוציא שלא בכוונה על מנת לקבל האבן, ובוה במקום שצריך לחשוב שיוציא הלה ראשו או יסלק הכרים חייב, בחיוב חבלה ונזיקין, אבל במקום שבא אחד וסילק הכרים בכוונה על מנת להזיק הכלי בזה פטור הזורק גם בידע שיש כאן אדם הרוצה לסלק הכרים, ומהאי טעמא בשקדם הוא עצמו וסילק פטור ומקור וטעם להסברה הוא ממה שכתבו התוספות ב"ק ו ד"ה לאתויי, שהמניח אבן

ברח"ר וגילגל אדם אחר האבן והזיק אם גילגל הוא בכוונה חייב המגלגל ואם גילגל שלא בכוונה חייב המנית. וכתבו תוס' תדע שאם הדליק אחד אש ברה"ר ובא אחר והניח חפץ של אחר באש. בודאי חייב השורף ולא בעל האש ואם הניח שלא בכוונה חייבים שניהן, ובטעם הדבר שכל שעושה בכוונה מתיחס ההיזק לעושה ההיזק ולא למי שעשה המזיק. ובוזה יש לדמות גם הזורק כלי מראש הגג ובא אחר וסילק הכרים שמתייחס מעשה ההיזק להמסיר הכרים, אף שהוא פועל בגרמא ואינו מתייחס להזורק.

והנה בשו"ע סימן תכ ס"ל ורמב"ם פ"א מחובל ומזיק הי"ט פסקו כמ"ד שהזורק אבן והוציא הלה את ראשו פטור משום שנאמר ומצא פרט לממציא את עצמו עכ"ל. ופסקו כמ"ד בגמ' שם שהממציא עצמו פטור גם מחבלה, והטעם שמעוט זה של ומצא הכתוב שבגלות מלמד לכל התורה שגם בחבלה ונוזיקין פטור. וכן דעת הרמ"ה שהביא הרא"ש בפ"ג דב"ק סימן יא מתחייב בחבלה ממציא עצמו. ובחידושי הרשב"א פסק כמ"ד שפטור גם מחבלה מחמת קושיא זו שהקשו התוס' למה בורק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וקדם וסילקו פטור עכ"פ לדעת הפוסקים מחיוב חבלה ונוזיקין ממציא את עצמו אינם סוברים חילוק התוספות ונמצא שמה שפטור הזורק כלי וקדם וסילק הכרים נלמד ממצא פרט לממציא את עצמו. ולפי"ז הזורק חבירו בבור וקדם וסילק הסולם או שירה בו חץ ופיזור אח"כ הסמנים שהיו בידו פטור ממיתת בי"ד מגזיה"כ ומצא פרט לממציא את עצמו. ולכן גיחא מה שפסק הרמב"ם שחשיב רוצח בדיני שמים שלא פטרו תורה אלא מחיוב מיתת בית דין.

ולפי זה הזורק חבירו בבור וקדם אחר וסילק הסולם שניהם חייבים בידי שמים, וכמו שנתבאר. אבל הזורק חץ וקדם חבירו ופיזור סמני הרפואה חייב בידי שמים הזורק חץ ולא המפור. והנה בסברה זו שכתבנו לעיל בדעת התוס' לחלק בין מוציא ראשו שלא בכוונה למוציא ראשו בכוונה, יש להבין מה שפסק בספר יש"ש שלכאורה תמוהין הדברים שפסק בפ"ח בב"ק סימן גט על מה שנחלקו הראשונים אם מותר לאדם להרוג עצמו בשעת הגזירות שיראו שלא יכריחוהו לעבור על הדת שדעת ר"ת שמותר וכן למדו מזה שמותר לשחוט הגערים בשעת הגזירה ודעת ר"י שאסור. והיש"ש פסק שאסור להרוג עצמו וכ"ש שאסור בשעת גזירה לשחוט בניו, ומ"מ יכול להצית את הבית כדי שישרפו הוא ובניו בעת הגזירה, וזה אינו קרוי חובל בעצמו אלא כמו שהניח עצמו ליהרג, שזהו מותר וכו' עכ"ל. והנה מה שחילק בין להרוג בידיים להצית את הבית, קשה מהא דקי"ל אשו משום חציו, וא"כ מה נפ"מ בין הורג למצית, אכן לסברא זו שכתבנו בשיטת התוספות אפשר להסביר, שאף שהצית הבית אין כאן רציחה ממש שהרי עדיין ביד היושבים בבית להציל עצמם ולצאת מהבית, ונמצא שאין בהצתת הבית משום רציחה והר"ז כזורק חץ וסמנים בידו, ואף שלבסוף לא הצילו עצמם, ועוד יותר שהיודע המצית שאין בדעת היושבים בבית להציל עצמם מ"מ אין זה כרוצח מאחר שמה שאינם יוצאים מהבית עושים בכוונה להרוג עצמם אין המצית חייב, ולדעת התוס' אפשר שהמצית גם אינו חשיב אפילו כגורם לרציחה ולכן מתיר היש"ש. אכן מלשון הרא"ש פ"ב דב"ק סימן יז משמע שחייב

(32)

בכה"ג שז"ל אמר רבה הניח גחלת על לבו של חברו ומת פטור ואפילו הוא קיבל עליו התראה. דלפי סברת העולם היה לו לסלק ולא להניח לעצמו למות כדי שיהרג חברו וכי עכ"ל. משמע שאם העולם טובר שרוצה למות וחבירו יניח עליו גחלת חייב המניח. ונדחה מה שפיר' ביש"ש. מ"מ אפשר שהרא"ש לשיטתו שפוסק הלכה בב"ק בפ"ג סימן יא שממציא עצמו פטור, גם מחבלה, וא"כ יכול לפרש כסברת הרשב"א שהובא לעיל שהמ"ד שטובר שזורק כלי מראש הגג וקדם וסילק הכרים פטור הוא מטעם הדין הזה של ומצא פרט לממציא את עצמו, ואילו המ"ד שהממציא עצמו חייב בחבלה הוא הדין שהזורק כלי מראש הגג ומסלק הכרים חייב, ולכן אינו מוכרח לחלק כמו שחילקו התוספות שהזורק כלי הטעם שפטור משום שאינו צריך לחשוב שיסלק הכרים וכמו שנתבאר לעיל. אבל היש"ש אזיל בשיטת התוספות שחלוק דין זורק כלי מראש הגג וקדים וסלק הכרים הדין זרק אבן והוציא הלה ראשו ועל דרך שנתבאר לעיל ומיושב שפיר היש"ש.

והנה זה גופא שאינם יוצאים מהבית משום זה בודאי אינם חייבים כרוצחים מיתת ב"ד שהרי אינו עושים מעשה כלל, ואפשר שגם אינו נחשבים כגורם לרוצח, אלא רק משום שאינם מצילים עצמם ועוברים על דלא תעמוד על דם רעך, ובמקום שיראים שלא יעבירו על הדת אין מצות הצלה. אכן לסברה זו אם יצית הבית וישרף תינוקות שאינם יכולים ללכת בזה אין הטעם שכתבנו וחשוב המצית כרוצח גמור. והנה אין לומר שגם בזה אינו רוצח גמור, שהרי יכול התינוק להנצל ע"י שיוציא אותו אחד מבני הבית, שבוזה ודאי מסתבר שאם יודעים לפני שהצית שאין בני הבית יכולים להציל הרי זה המצית כרוצח גמור, וצ"ע.

עוד הקשה ידידי הרב שאם נפרש שכוונת הר"ן שכתב שהנשבע שלא לאכול שבעה ימים הרי זה כנשבע לבטל המצוה, שנשבע להרוג עצמו שכוונתו לא שעובר איסור לא תרצח אלא שעובר באיסור לא תעמוד על דם רעך, והקשה אי"כ מדוע לא אמר הר"ן שאסור משום שנאמר ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ונראה ליישב שהרי כתב הר"ן בנדורים דף ח' דכל דבר שנלמד בדרשה ואינו כתוב במפורש בתורה שבועה חלה עליו, ודבר זה בפסוק ונשמרתם מאד לנפשותיכם אינו אלא דרשה ולא פשטיה דקרא, אבל מה שכתב הר"ן שאסור משום שהורג את עצמו אפילו לפי פירושו שהכונה שעובר בלאו דלא תעמוד ורק שנלמד מאיסור רציחה שיש כן על הורג עצמו אינה דרשה אלא שכך הפירוש של תעמוד על דם רעך שגם הוא עצמו בכלל.

והנה הרמב"ם ובשו"ע בסימן תכו ס"ח מוזכר פסוק אחר: השמר לך ושמור נפשך, ובביאור הגר"א ציינו לגמרא ברכות לג, וכנראה שגרסו כך בגמרא, ופסוק זה אפשר שכך פשוטו שהרי כך לשונם: וכן כל ממשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר שנאמר השמר לך ושמור נפשך, והנה ממה שכתבו שזהו מצות עשה משמע שהוא פשטיה דקרא אכן אינו מוכרח ואפשר שגם דרשות נחשבות למצות עשה, ומ"מ שבועה חלה עליהם, וצ"ע.

עוד כתב הרב שאם נאמר כך יבואו לידי ממשול שנבוא למנוע מאכל ורפואה ממה שטוב מותו מחייו, ואכן מורא זו יש גם אם נאמר כשיטתו שנבוא למנוע מאכל ורפואה השייכים לאחר ולא לחולה עצמו, וכבר הוכחנו בתחילת דברינו

מחידושי הגר"ח הלוי שבאם מונע אדם מליתן מאכלו לאחר ומת ברעב שבודאי אין כאן רציחה, ועדיין מורא עולה על ראשינו, ואם בא לחלוק ולומר על סברה שכתבנו שבמקום שטוב מותו מחייב עדיין יש מצות הצלה, ולא מתברר אם חולק הוא על הסברה עכ"פ אם נבוא לומר דלא כסברה זו וחייב אדם להציל חברו אפילו בזמן שטוב מותו מחייו, א"כ איך נפרנס מה שמתיר הרמ"א להסיר מלח מפיו של הגוסס, וכן להסיר קול דופק, ואדרבה חייב אדם להניח מלח ולהביא קול דופק כדי להאריך חייו, וכ"ש שלא יסיר המלח, ולומר שדוקא מלח וקול דופק שאינם מרפאים בדרך הטבע אלא בסגולה דוקא דזה מתיר הרמ"א, וכיוצא בצינו בפיה"מ לר"מ פרק יום הכיפורים שהטעם שאוסרים להאכיל למי שנשכו כלב שוטה מחצר כלב שלו שהרפואה אינה אלא בסגולה, לא נהירא, חדא שגם הרמב"ם לא אמר אלא שאין רפואה ע"פ סגולה מתיר לעבור איסור אבל במקום שאין איסור בודאי חייב להציל גם בסגולה, ב' לא נתברר שמלח וקול דופק מונעים המות בסגולה ויותר נראה שמועיל בדרך הטבע שדברים אלו מעוררים לאדם שלא ירדם שגוסס הנרדם מקרב מיתתו, ואין לנו לפרש הרמ"א אלא כדרך שפירשנו שגוסס טוב מותו ואין חיוב הצלה.

ומה שכתב עוד שמה שמדייקת הגמרא מלא תעשה כל מלאכה עשייה הוא דאסור הא גרמא מותר שלאו דוקא מלשון עשייה מדייקים כך אלא כל לשון שאמרה תורה שמשמעה היא עשייה גרמא פטור, אמת הדבר שכך מצאתי בחת"ס שהבין כך, אכן מה שהוכיח מהמבואר בביצה כו ע"ב שגרמא אסור בעשיית מום בבכור, ונלמד מקרא מיוחד שכל מום לא יהיה לו ומזה נראה שבכל מקום שאין ריבוי גרמא מותר, יש לדחות שבעשיית מום נתרבה גם גרמא שבכל התורה אינה אפילו כגרמא והוא שכבר הבאנו מה שכתב הנתיבות בסימן קפח שהקורא לבהמה ולעבד קטן והם באים הרי זה כמשיכה ובארו שם שהוא מטעם שגרמא מועיל בקנינים, ומ"מ בקורא לעבד גדול אינו קונה משום שגדול אדעתי דנפשיה עביה, והנה לגבי איסור עשיית מום בבכור אסור גם בשולח שליח גוי גדול, והנה בתשובת רע"א סו"ס סד ד"ה ומ"ש כתב שמהמשנה בכורות לד מוכח שאסור מן התורה וז"ל: וכן בכורות דאמרינן שם זה הכלל לאתווי גרמא הרי דקתני במתני' דע"י נכרי אסור, ואח"כ מייתי בזה הכל גרמא משמע דגרמא הוא פחות מאמירה לנכרי, וכיון דגרמא דמום דאורייתא לכאורה ג"כ ע"י נכרי דאורייתא, מ"מ ראייתו דמר מהרא"ש ברורה ומוכרת (שע"י נכרי אינו אלא איסור דרבנן) עכ"ל.

ונראה שראיתו מדברי הרא"ש ב"מ פו ס"ו ממש"כ שם שמבעיא זו אם אסור אמירה לעכו"ם בשאר איסורים חוץ מאיסור שבת ולא נפשטה בגמרא והולכין לקולא ואע"ג שמטיל מום בקדשים על ידי נכרי אסור התם משום חומרא דקדשים הוא ולא גמרינן מיניה ומזה הוכיח שהוא איסור דרבנן, שאם היה איסור דאורייתא מה היה לו קשה מאיסור אמירה לנכרי להטיל מום בבכור אכן לשון הרא"ש שם: ואע"ג דמסקינן דמטיל מום בקדשים דעל ידי נכרי נמי אסור ואפילו בזמן הזה שאין איסור אלא מדרבנן, עכ"ל. L